

Anyagszerkezet és –vizsgálat

NGB_AJ021_1

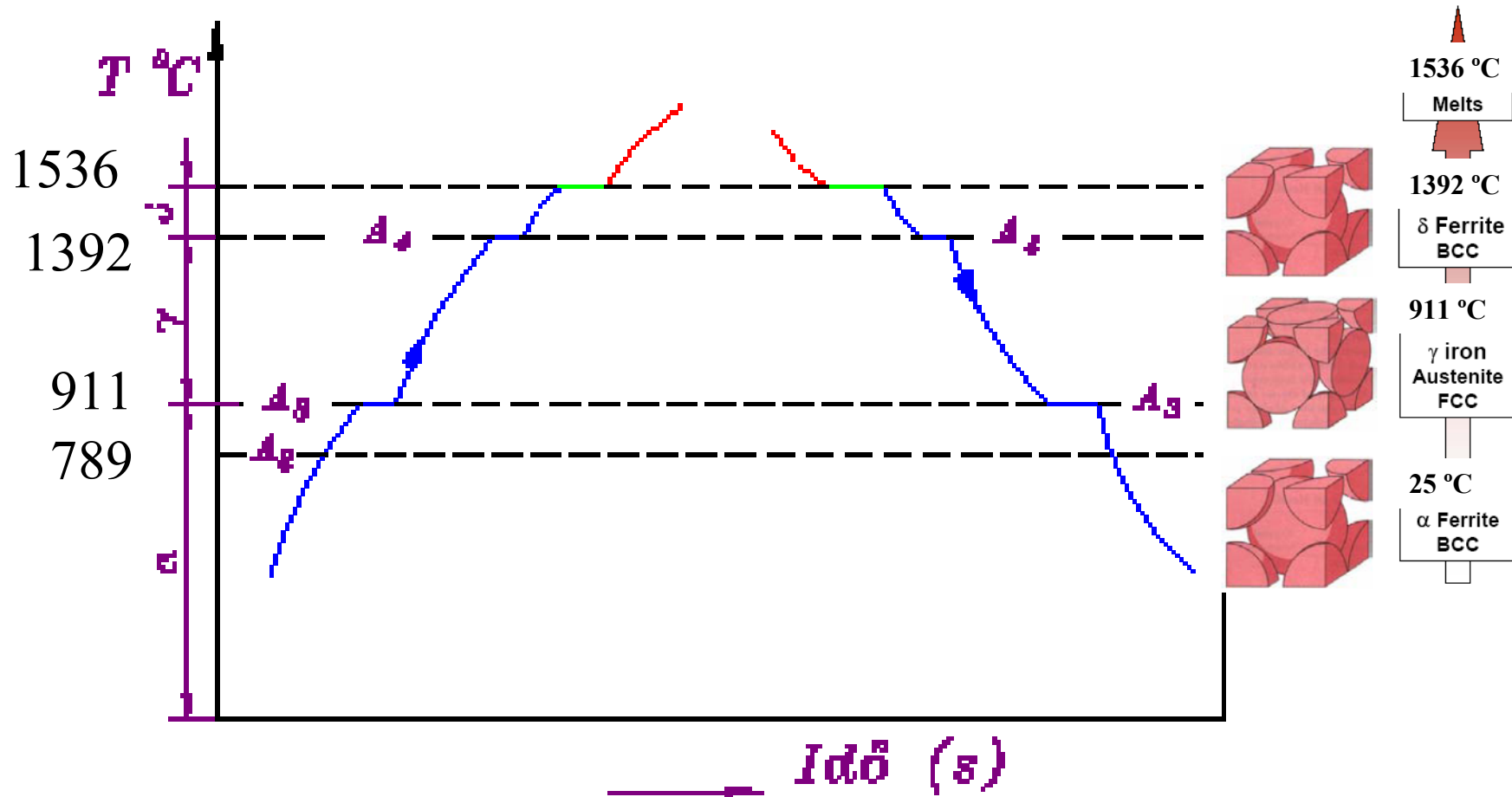
4. Előadás: Vas-karbon ötvözetrendszer

2010. 10. 11.

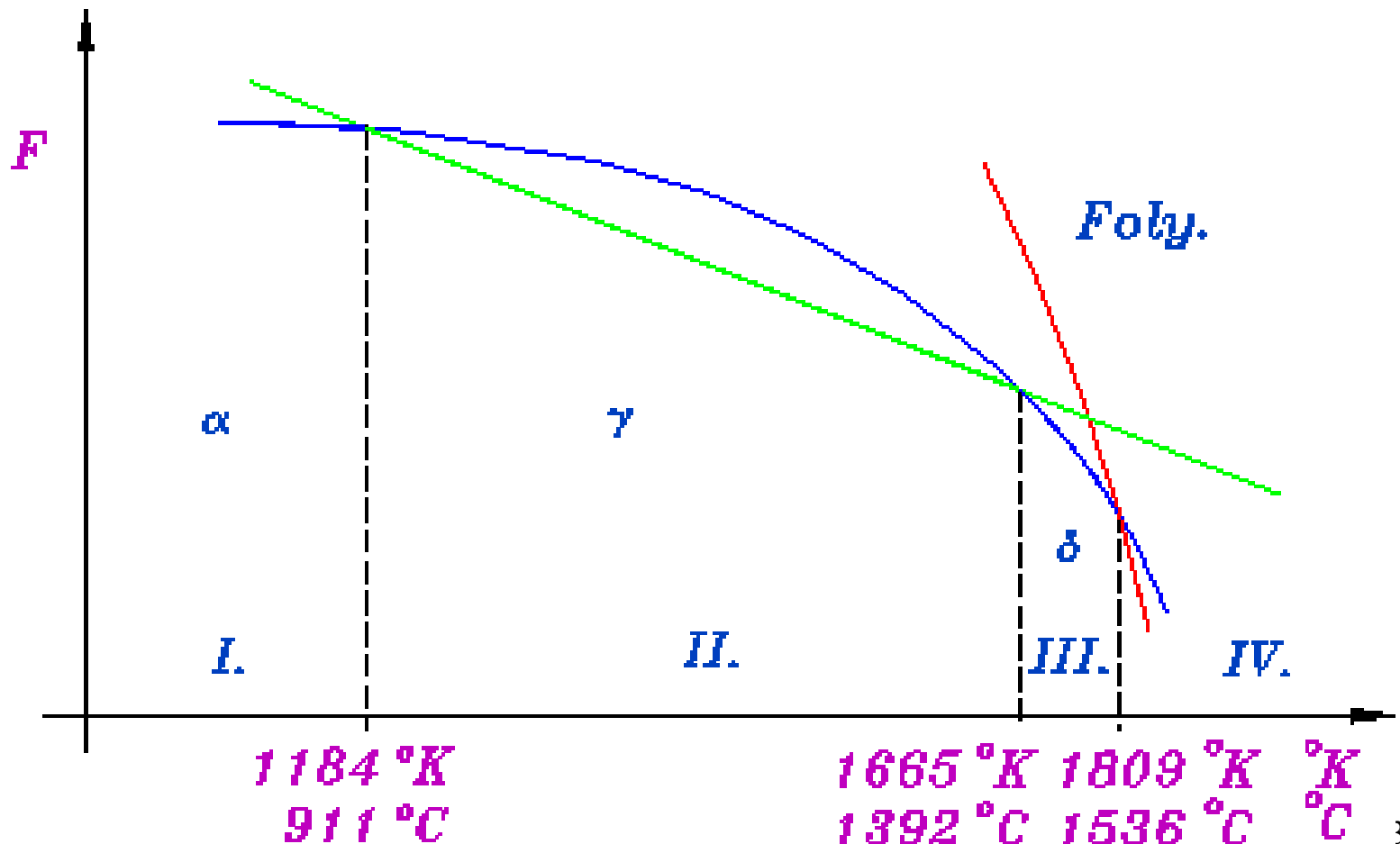
Dr. Hargitai Hajnalka

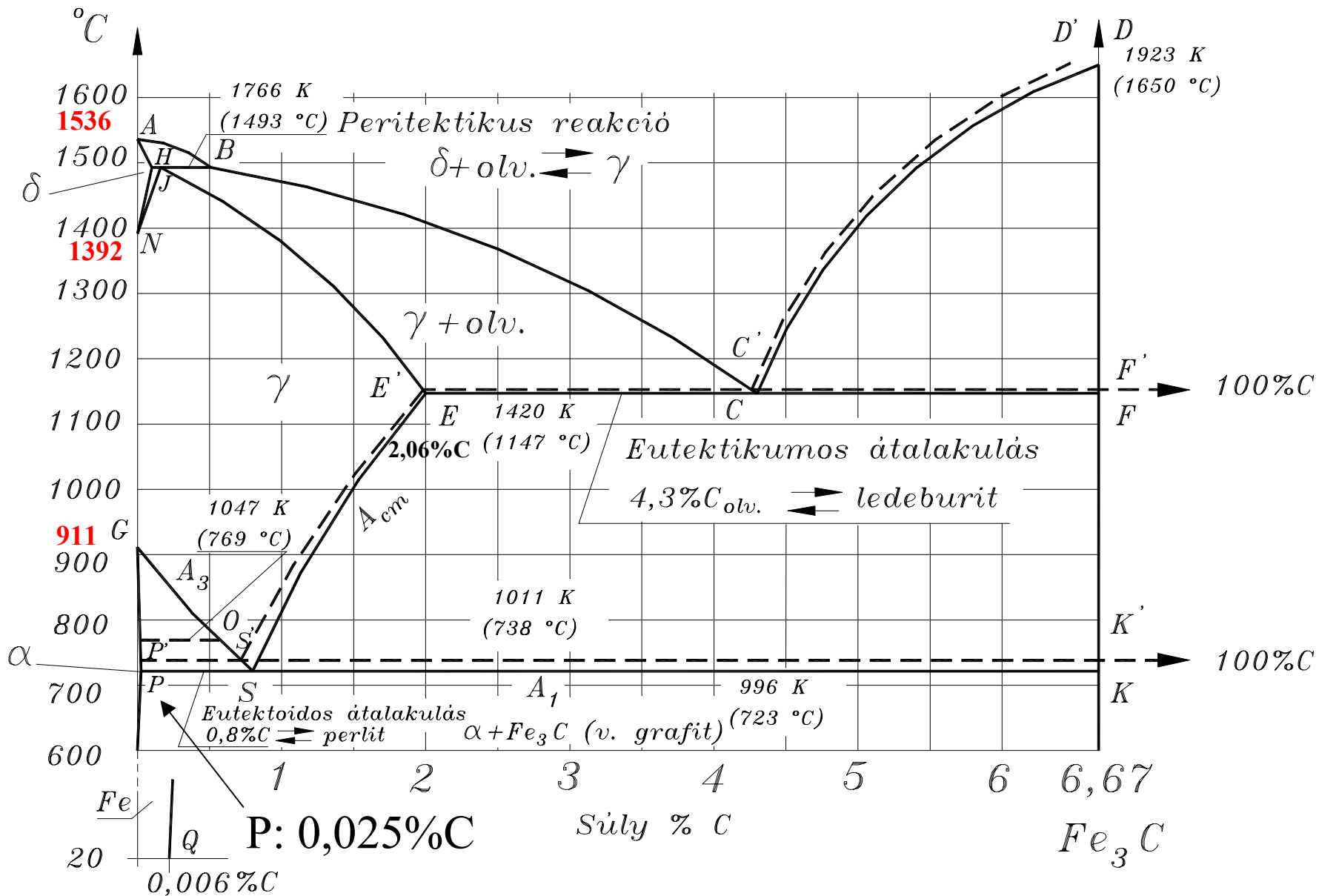
(Csizmazia Ferencné dr. előadásanyagai alapján)

Színvas hevítési és lehűlési görbéje (allotróp átalakulás van)

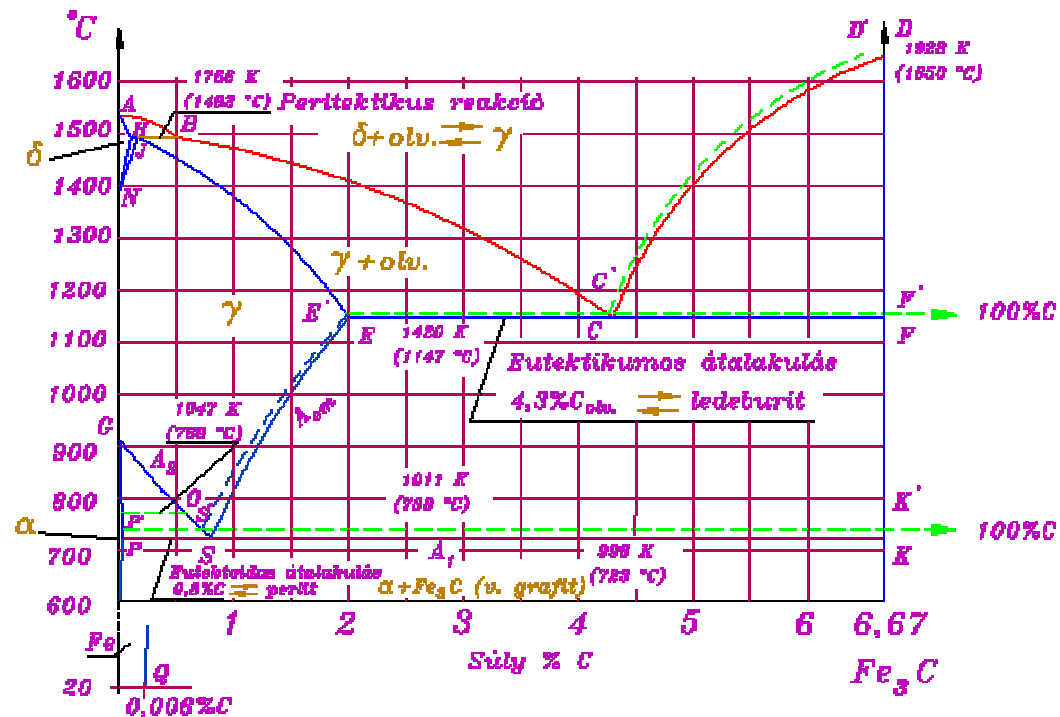
A vas fázisainak szabadenergia görbéi

Eltérések az eddig tárgyalt diagramokhoz képest

- a diagramot csak 6,67 C %-ig ábrázolják,
- bizonyos vonalak folyamatos, és szaggatott vonallal is fel vannak tüntetve

Az eltérések oka 1

- **a 6 % C-nál nagyobb C tartalmú ötvözetekre semmilyen megbízható adatunk nincs, de ezeknek nincs is gyakorlati jelentősége.**

(A diagramban a **6.67 C %-nál látott függőleges a Fe_3C interszticiós vegyületnek felel meg**)

Az eltérések oka 2

A **karbon** a vasötvözetekben kétféle alakban jelenik meg,

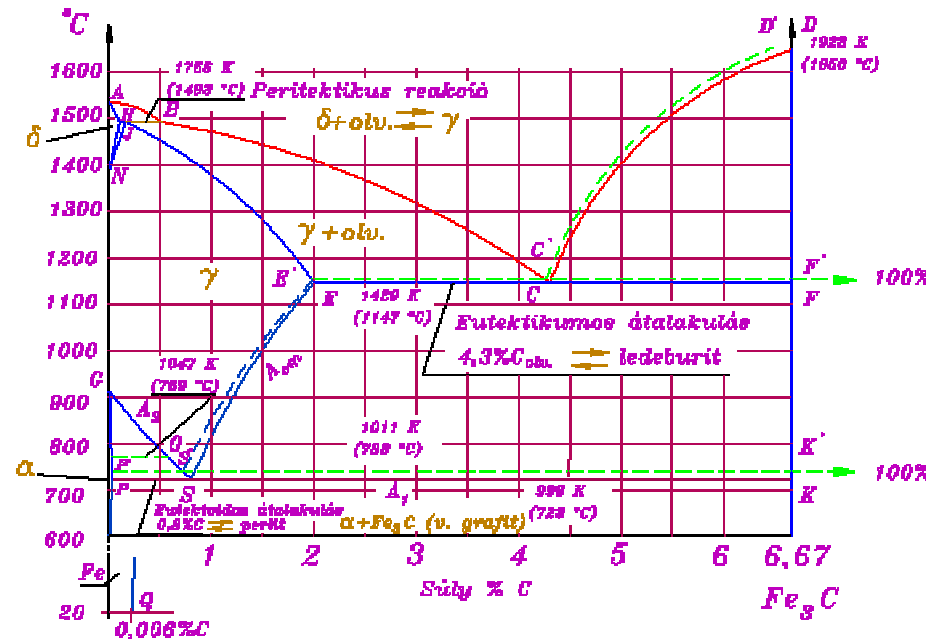
- mint **elemi karbon vagy grafit**,
- és kötött formában, mint **Fe_3C , vaskarbid**
- A **vas-vaskarbid(folyamatos vonal)** és a **vas-grafit (szaggatott vonal)** ötvözeteknek kétféle diagramjuk van. A két diagramnak egy koordináta rendszerben való ábrázolása Heyn-Charpy nevéhez fűződik, ezért nevezzük a diagramot **Heyn-Charpy féle iker diagramnak**.

Heyn - Charpy féle ikerdiagram

A két diagram közül természetesen csak az egyik felelhet meg az egyensúlyi állapotnak!

Melyik a stabil?

- már 700 C° felett megfigyelhető a Fe_3C felbomlása
- a grafitos (szaggatott) vonalak a magasabb hőmérsékleteken haladnak.

Tehát

- **A vas-grafit (Fe - C) rendszer a stabil**
- **Az Fe - Fe₃C rendszer a metastabil**

Miért gyakoribb a kötött, vaskarbidos forma?

- az elemi C metalloid elem, és mint ilyen, a kristályosodás megindulásához, igen nagy túlhűtést igényel, kristály csírái nagy késéssel képződnek, és a grafit kristályosodási sebessége is kicsi.
- Ezért a nagyobb C tartalmú Fe-C ötvözetek lehűlésekor többnyire az történik, hogy a grafit kristályosodása csírák hiányában még el sem kezdődik, mire az ötvözet annyira lehűl, hogy megkezdődik a karbidos kristályosodás.

- **A grafit kristályosodása vagy végtelen lassú lehűtéssel, vagy a gyakorlatban a vaskarbid stabilitását csökkentő ötvözőkkel - elsősorban Si - érhető el.**
- **A gyakorlati grafitos ötvözetek (öntöttvasak) mindig tartalmaznak 1,5-3 % Si-t!**

A vasötvözetek csoportosítása

- **töretük alapján**
  - **a grafitos ötvözetek**, mindig a kis szilárdságú grafit mentén törnek, így töretük a grafit hatására **szürke**.
  - A **vaskarbidot** tartalmazó ötvözetek töret fémes, tehát **fehér**.

A Fe-Fe₃C ötvözetek diagramja

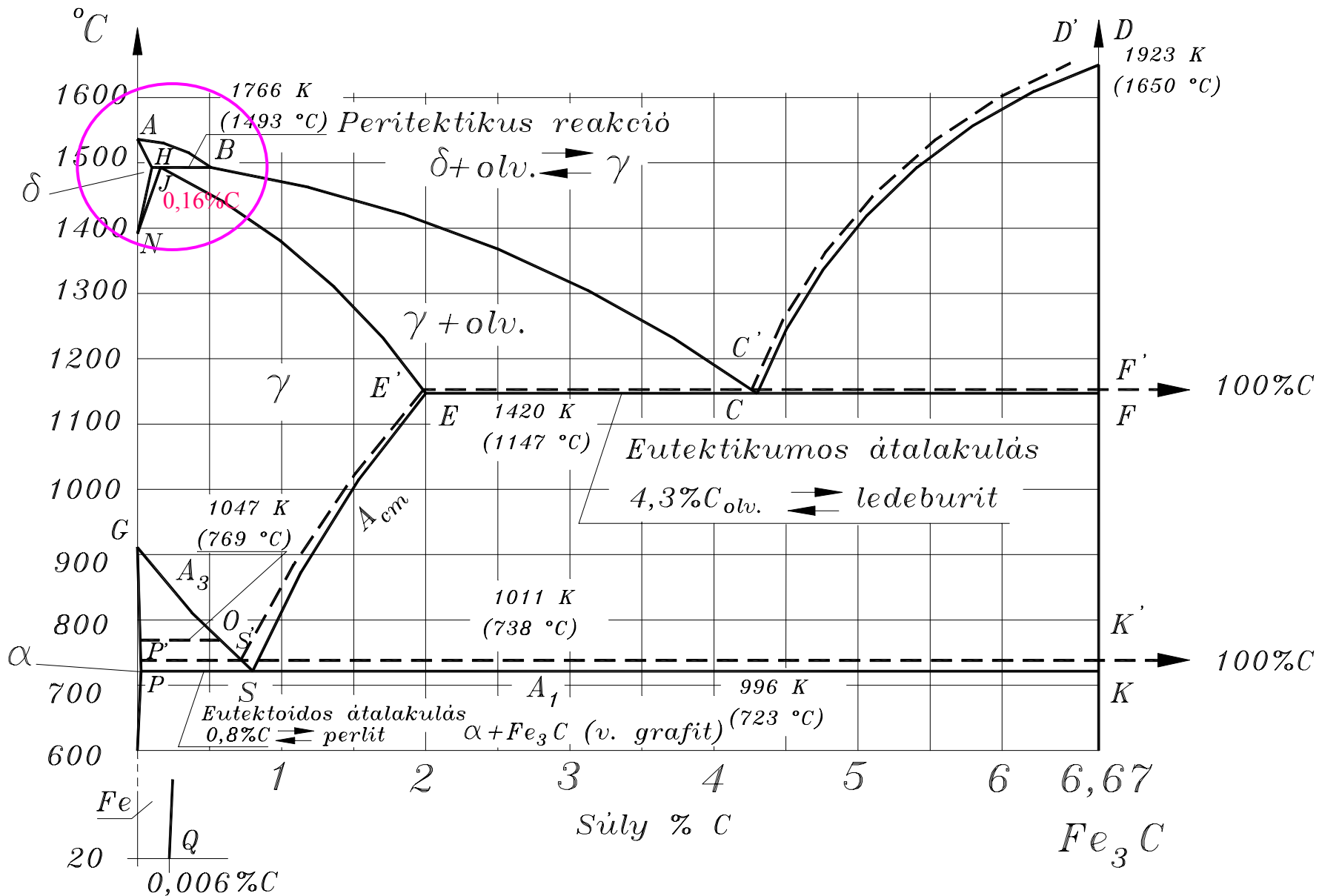
A karbidos rendszer esetében olyan egyensúlyi diagramról van szó, ahol az **egyik komponens a szén vas**, a **másik pedig a vaskarbid**. A diagram koncentráció egyenesén megállapodás szerint a C %-át tüntetjük fel. A rendszer első függőlegese a szén vas lehűlési görbéjének pontjait mutatja, és a diagramot a Fe₃C függőlegeséig ábrázoljuk.

Fe -Fe₃C rendszer

Eddig megismert egyensúlyi diagramok alapján a karbidos rendszerről megállapíthatjuk, **hogyan az alkotók folyékony állapotban minden arányban, szilárd állapotban pedig korlátozottan oldják egymást.**

**Vasötvözetek
kristályosodásának vizsgálata**

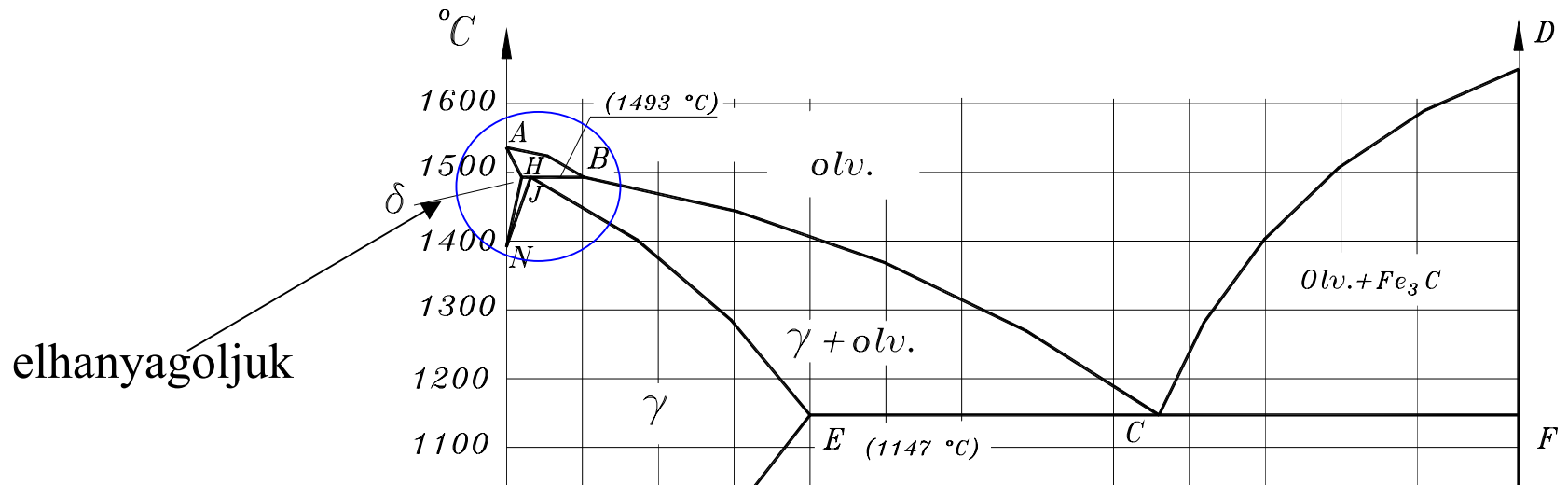
Fe-Fe₃C rendszer

Fe-Fe₃C egyensúlyi diagram

Kristályosodás az BC likvidusz szerint

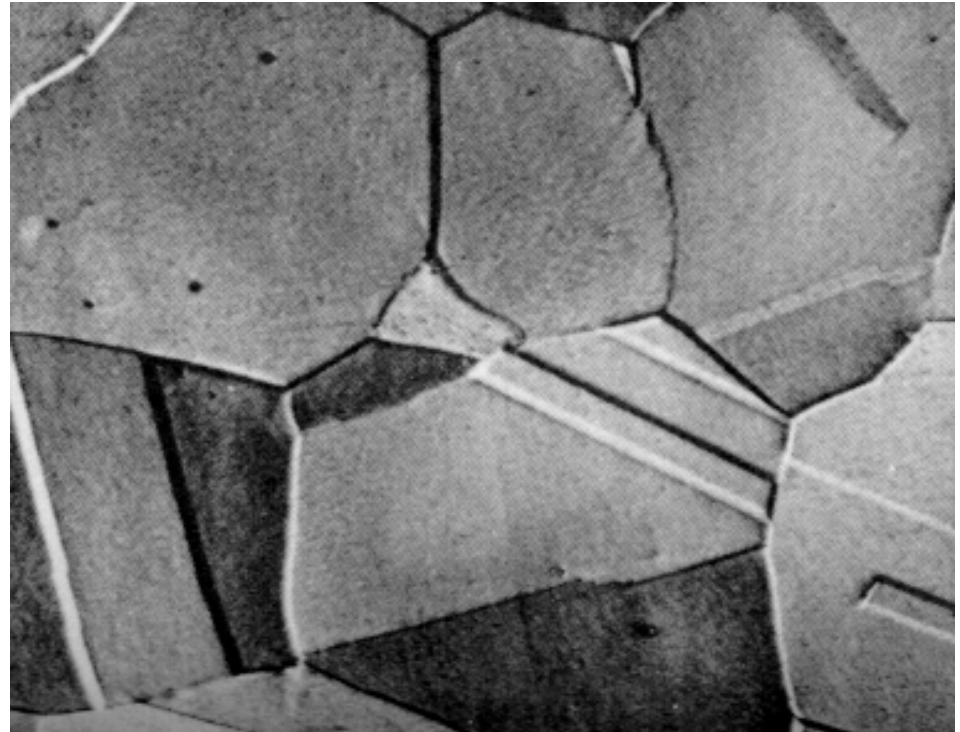

Az AB likvidusz elhanyagolásával egészen 4,3 % C-ig a kristályosodás a **BC likvidusz** és a **JE szolidusz** szerint **γ szilárd oldat** formájában történik. Ezt a szilárd oldatot **Robert Austenről, ausztenitnek** nevezik.

Auszténit

Az **auszténit** - interszticiós szilárd oldat (A lapközepes köbös rácsú γ Fe-ban oldott C)

Korlátozottan oldja a karbont, maximális C oldó képessége 2,06% (1147 C°-on, minimális 0,8% (723 C°-on))

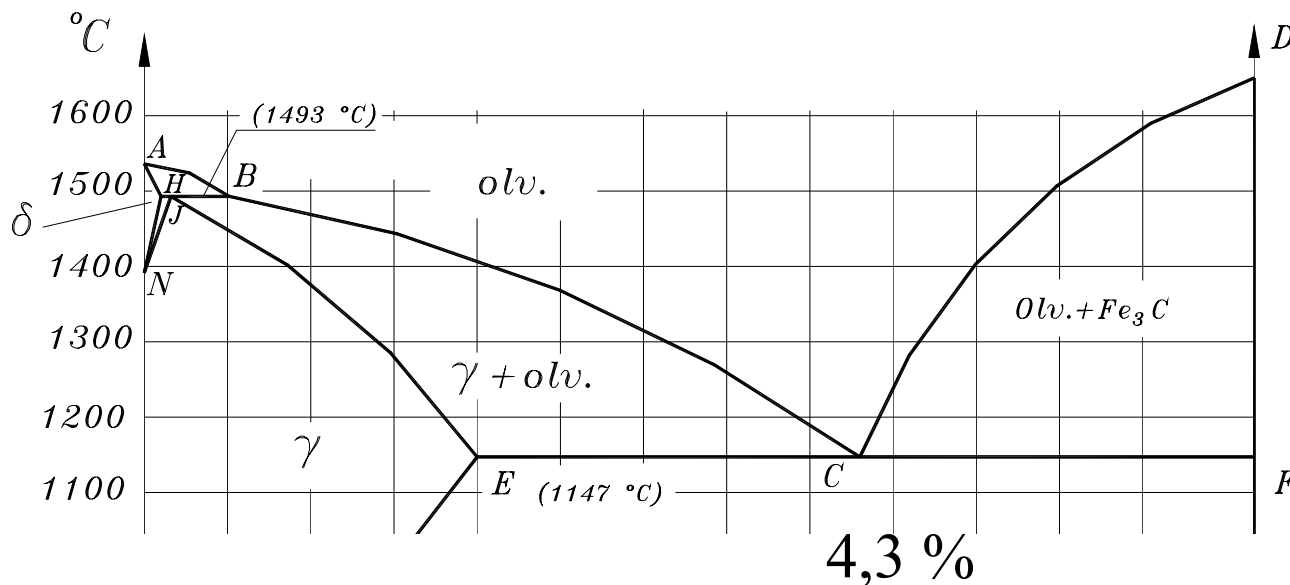

Nem ferromágneses, jól alakítható

Szobahőmérsékleten csak ötvözött acéloknál (18%Cr, 10%Ni)

Fe-Fe₃C egyensúlyi diagram

Kristályosodás az CD likvidusz szerint

A nagy C tartalmú ötvözetek kristályosodása Fe₃C kristályosodásával (szövetelemi neve cementit) kezdődik a **CD likvidusz** és a **DF szolidusz** szerint.

- Nagyon rideg
- Fényesítéskor a csiszolat síkjából kiemelkedik, a maratószer nem marják, mindig fényes, vilásos színű marad

Fe-Fe₃C egyensúlyi diagram

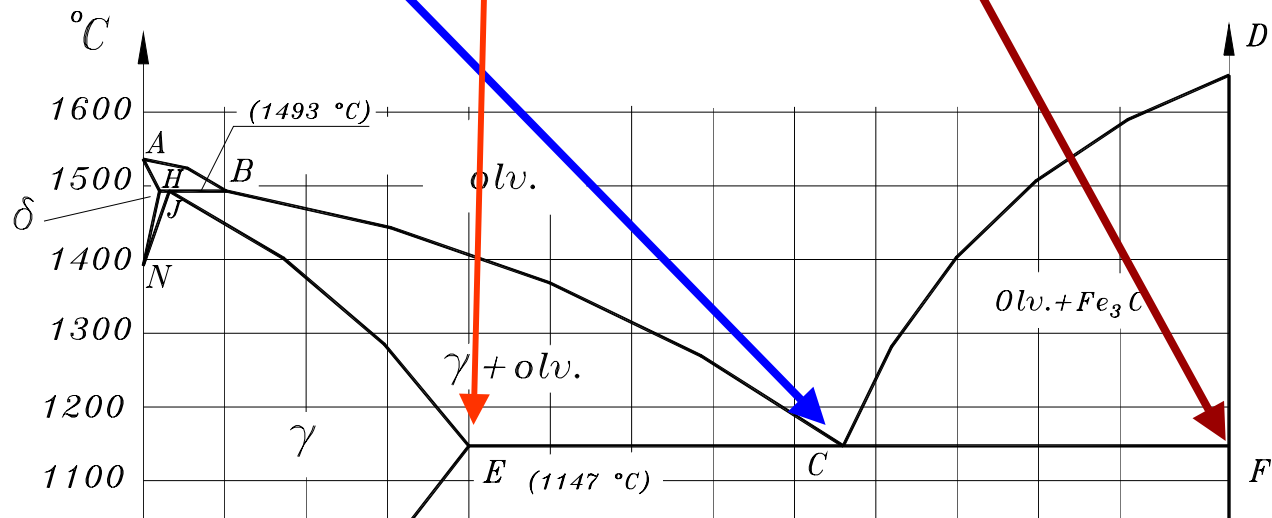
Eutektikum kristályosodása

A C pontban metszi egymást a két likvidusz, tehát eutektikus kristályosodás jön létre.

Az eutektikum **1147 C° (ECF vonal)** képződik:

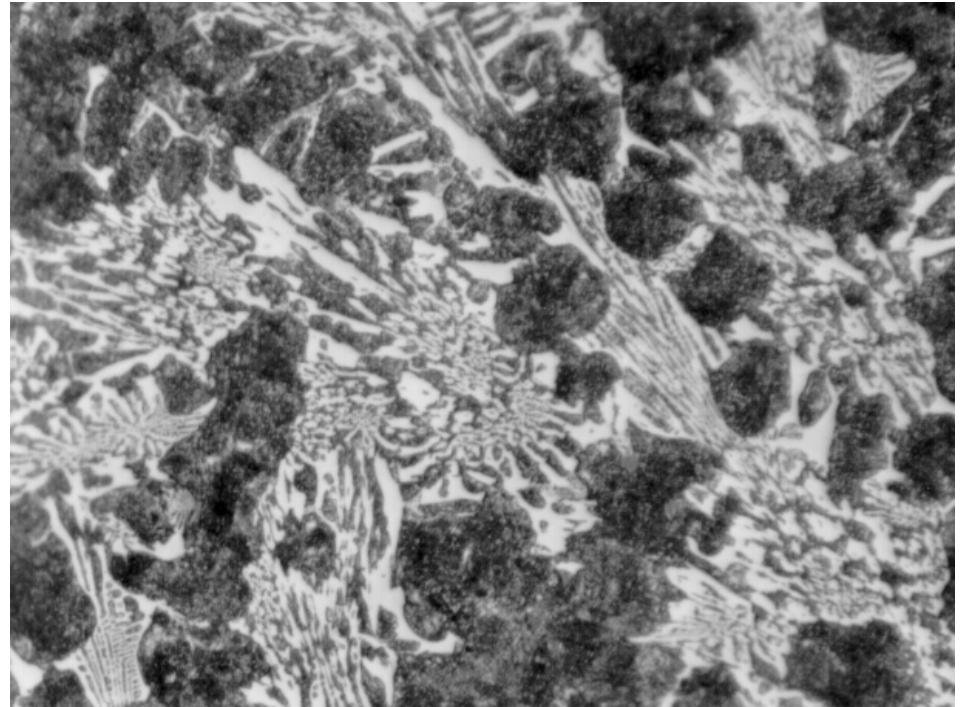
- Az eutektikum neve **Ledebur** angol tudós nyomán **ledeburit**

Ledeburit

**1147 C°-on képződik
4,3 %C olvadékból.**

**Fázisai a képződés
hőmérsékletén :
ausztenit és
vaskarbid.**

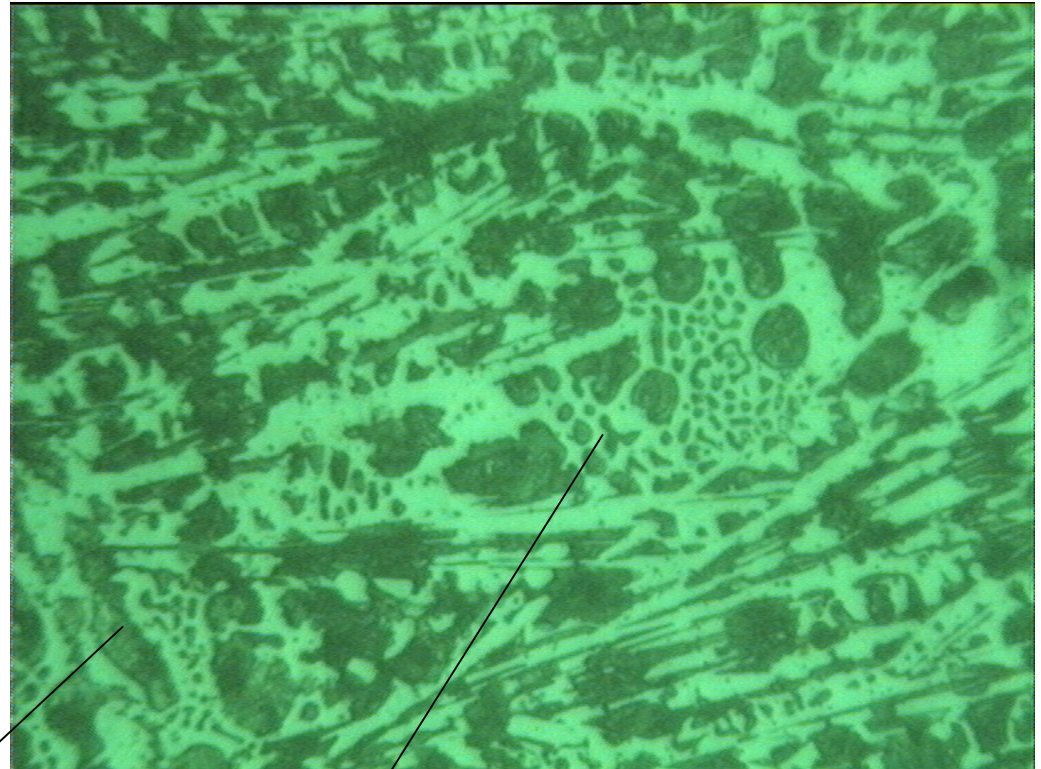

Ledeburit

**1147 C°-on képződik
4,3 %C olvadékból.**

**Fázisai : ausztenit és
vaskarbid. Az ausztenit
szekunder cemenetit
kiválás után perlitté
alakul**

**Kemény, rideg,
kopásálló**

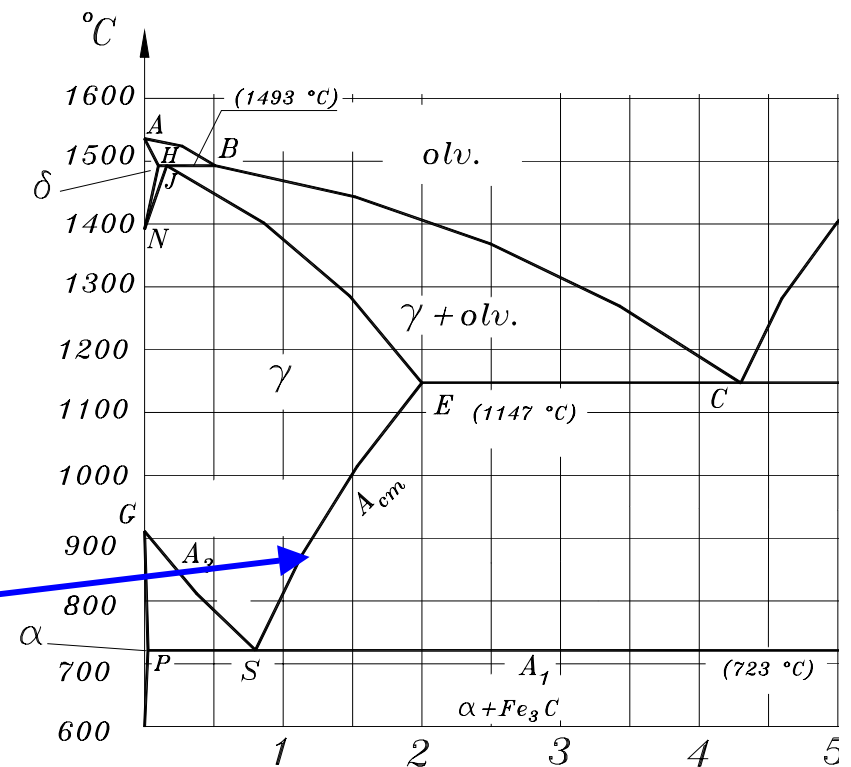
Az ausztenitből
képződött perlit

vaskarbid

Fe-Fe₃C egyensúlyi diagram

Szilárd állapotban végbemenő átalakulások

- Az ausztenit - interszticiós szilárd oldat - korlátozottan oldja a korbont, maximális C oldó képessége 2,06% (E). Az ausztenit **korlátozott karbonoldóképességének vonala az SE**, az oldhatatlanná váló C e vonal mentén **Fe₃C_{II}** formájában válik ki.

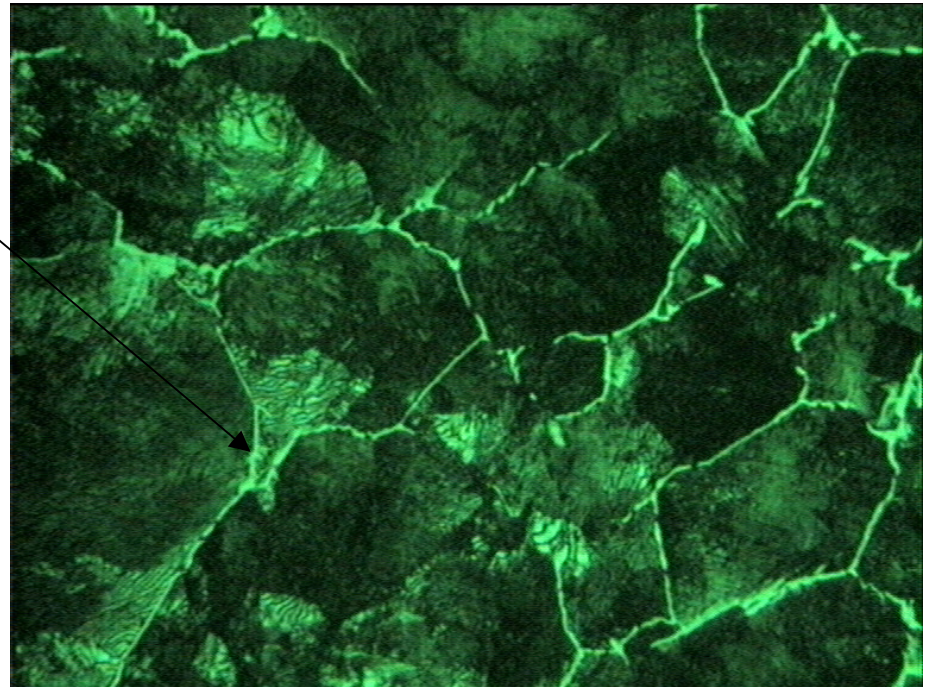
Szövetdiagram 20°

Fe-Fe₃C egyensúlyi diagram

Szilárd állapotban végbemenő átalakulások

Szekunder cementit

Szegregáció, kiválás a
krisztallithatók mentén

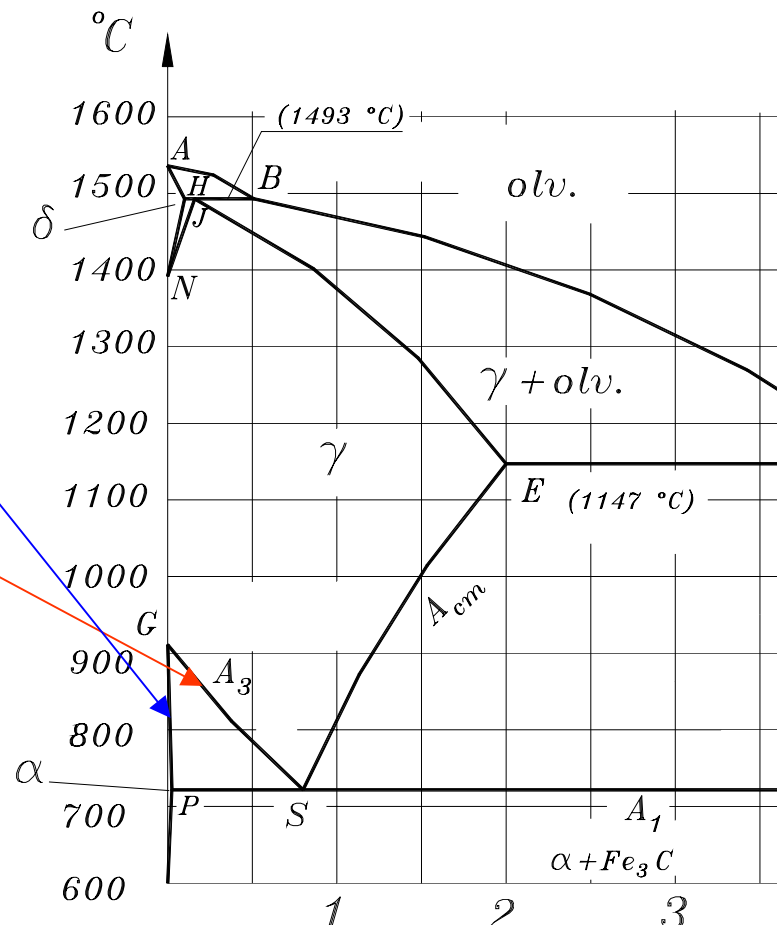

Fe-Fe₃C egyensúlyi diagram

Szilárd állapotban végbemenő átalakulások

Allotróp átalakulás

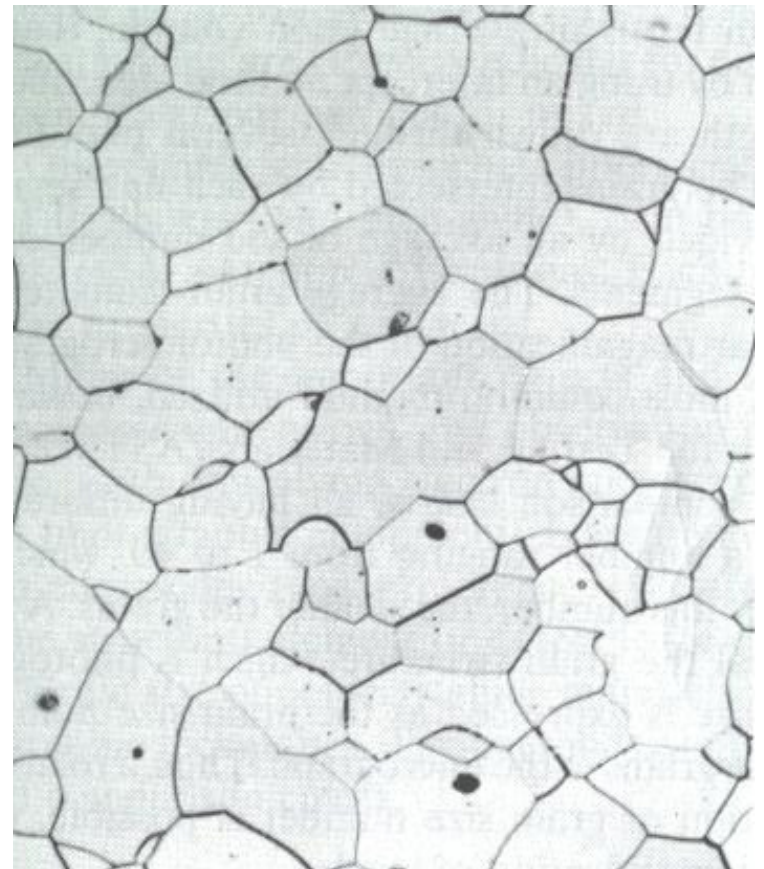
a lapközepes köbös γ ausztenit
a szén vas A_3 pontjából
kiinduló **GS** kezdő és **GP**
befejező görbék által
meghatározott hőmérséklet
közben térközepes köbös α
szilárdoldattá, szövetelemi
nevén **ferrit** alakul

Fe-Fe₃C egyensúlyi diagram

Szilárd állapotban végbemenő átalakulások

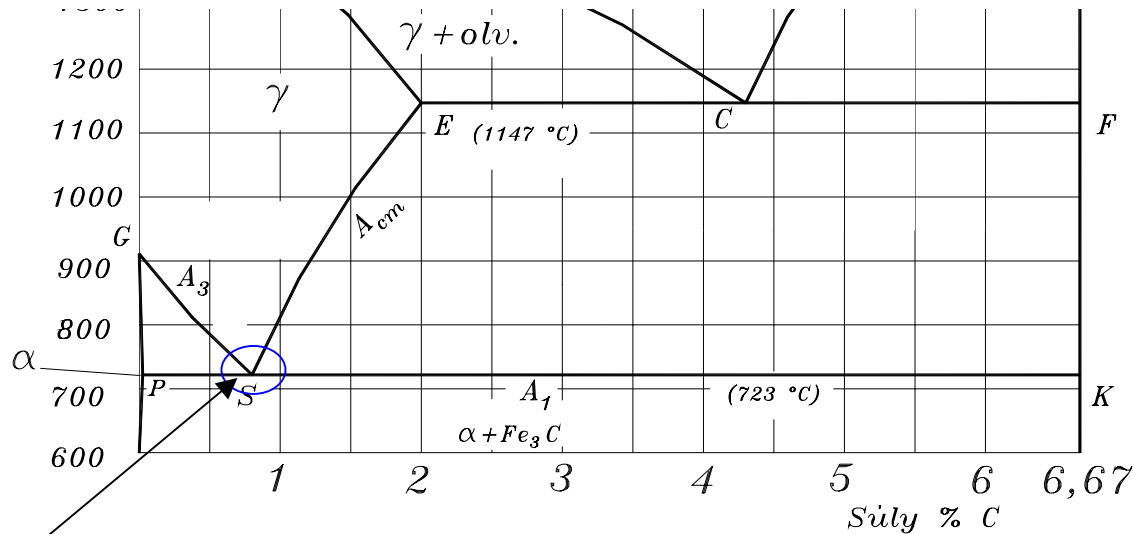
A ferrit α szilárd oldat,
térközepes köbös rácsú
 α -Fe-ban intersztíciósan oldott
C.
Maximális C oldóképessége 723
C°-on 0,025 % (P pont)
minimális szobahőmérsékleten
0,006 % (Q pont)
Leglággyabb szövetelem, hidegen is
jól alakítható, nyújtható.
(Pl. mélyhúzó lemezek)

Fe-Fe₃C egyensúlyi diagram

Szilárd állapotban végbemenő átalakulások

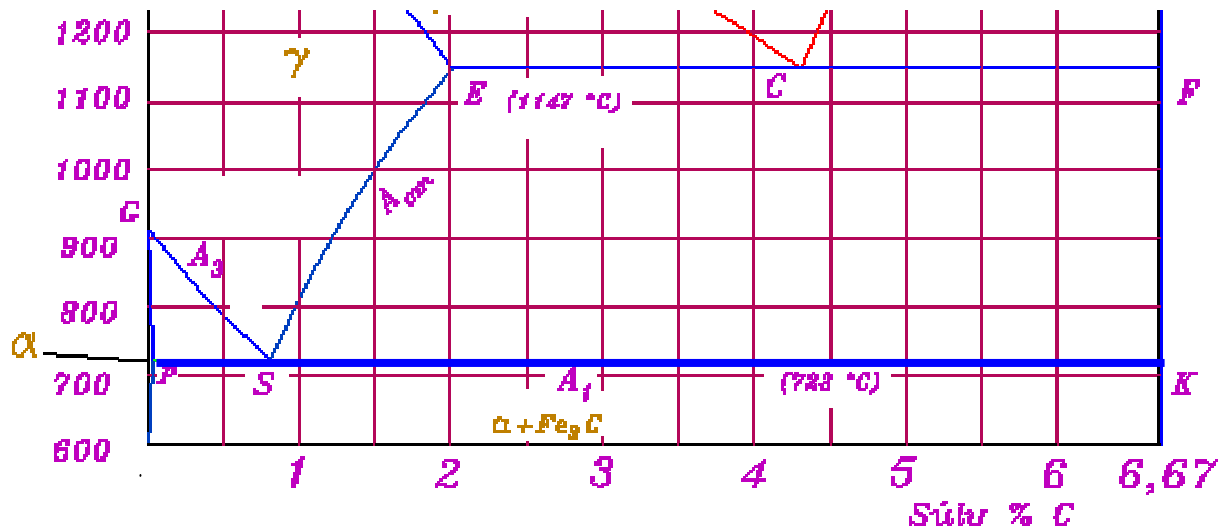
Eutektoidos folyamat

Az **S** pontban metszi egymást az allotróp átalakulás kezdő(GS) és a korlátozott oldóképesség (ES) vonala.

$F = 3$, ezek a **l.k.k. rácsú γ** , a keletkező **t.k.k. rácsú α** és a **Fe₃C**. $F = 3$ esetén $Sz = 0$, tehát a folyamatnak **állandó hőmérsékleten kell lejátszódni.**

Eutektoidos folyamat

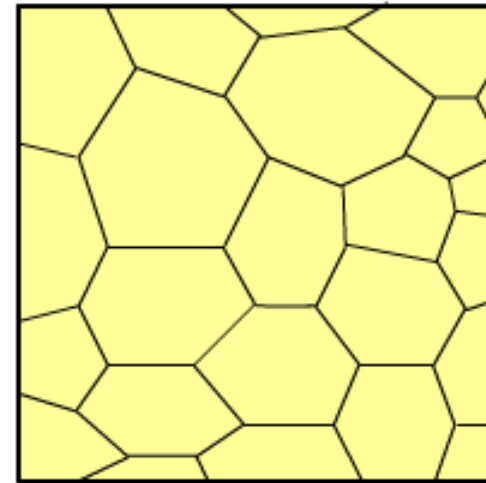
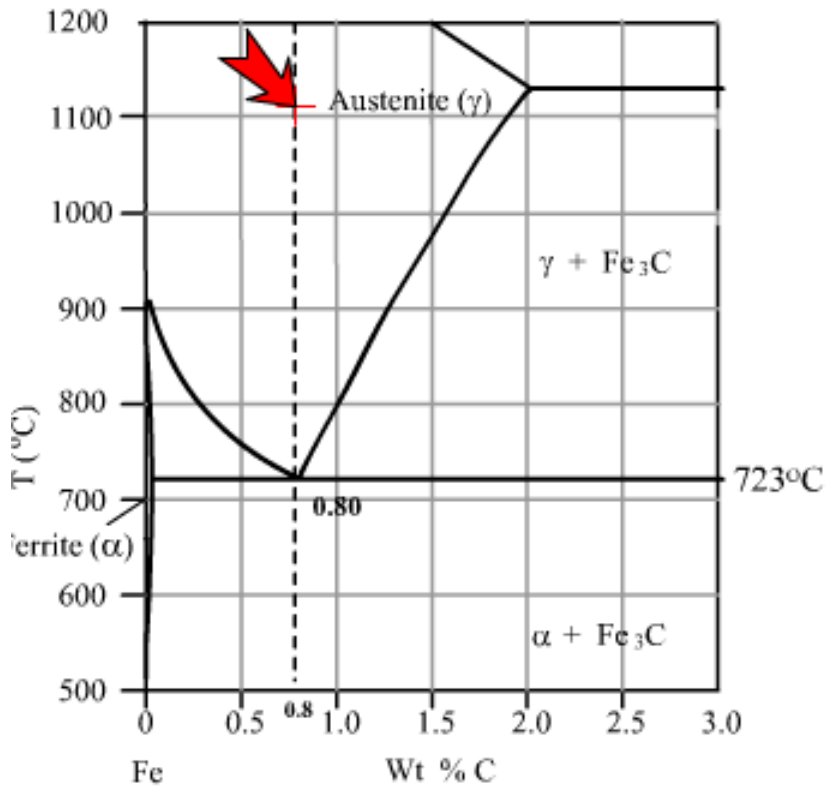

Az eutektoidos folyamat 723 C °-on a PSK vonalon játszódik le az alábbi módon:

A keletkező kétfázisú szövetelemet, eutektoidot perlitnek nevezzük.

Eutektoidos folyamat

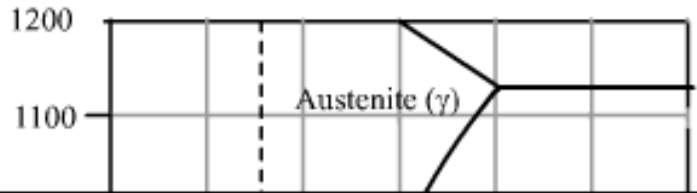

⬆ BACK TO START

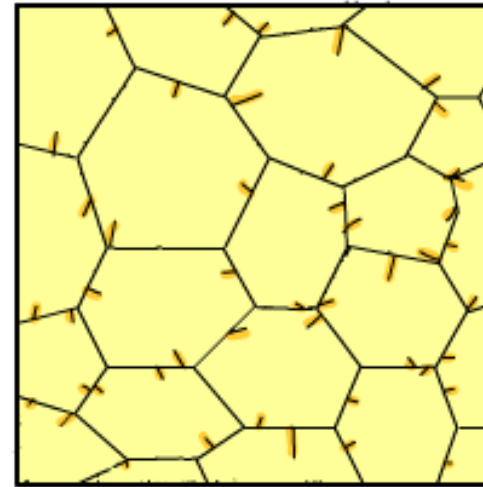
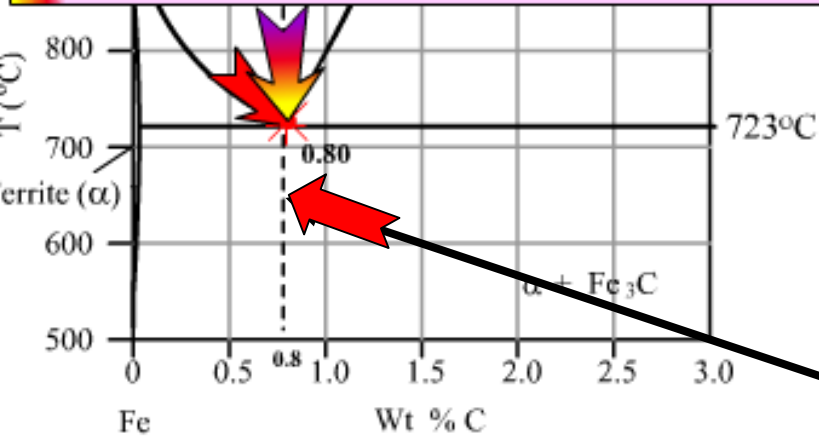
⬇ DECREASE TEMPERATURE

Austenite =

Fe_3C = Ferrite =

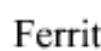

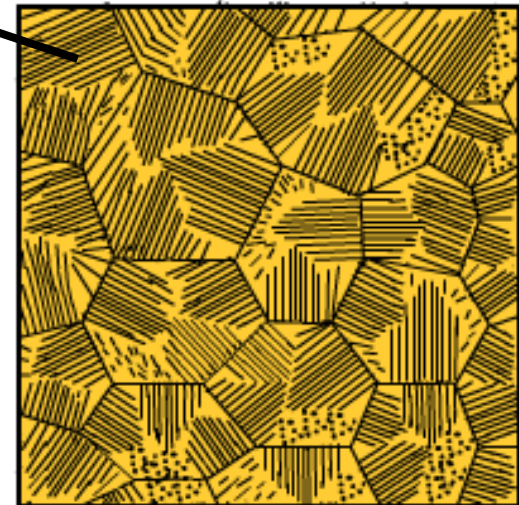
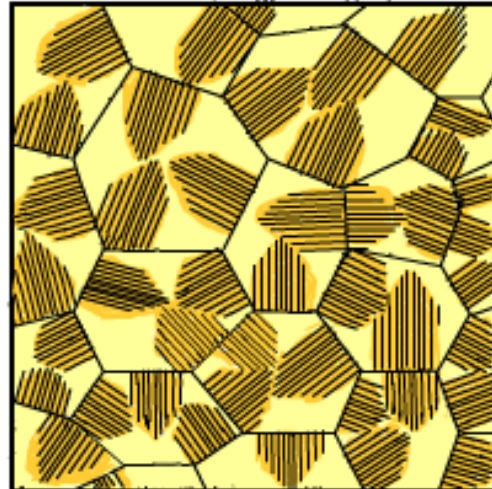
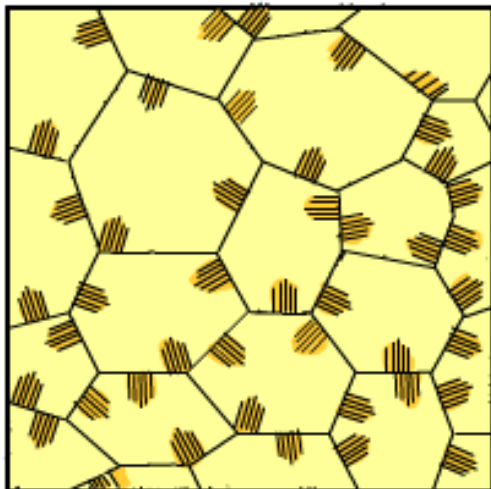
Eutectoid point - here, the three phases are in equilibrium. The compositions of the two new phases are given by the ends of the line through the eutectoid point.

- BACK TO START
- DECREASE TEMPERATURE

Austenite =

Fe_3C = Ferrite =

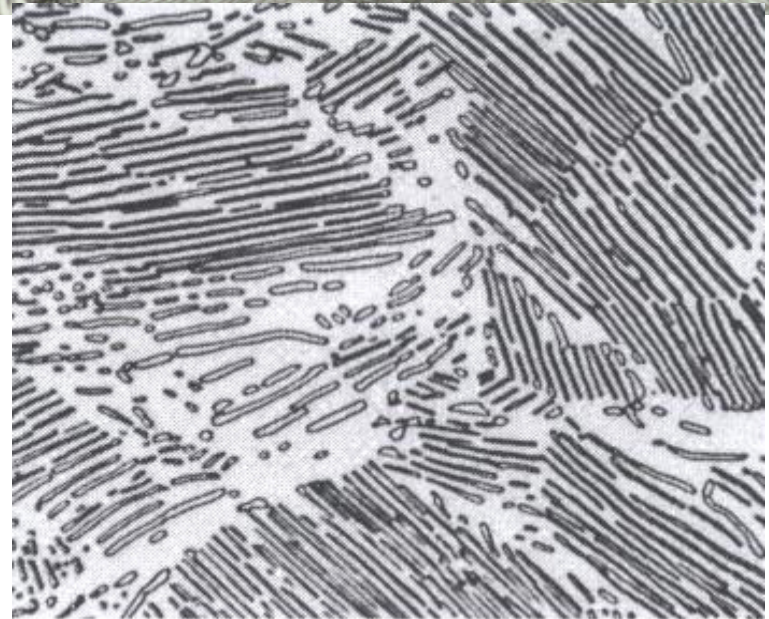
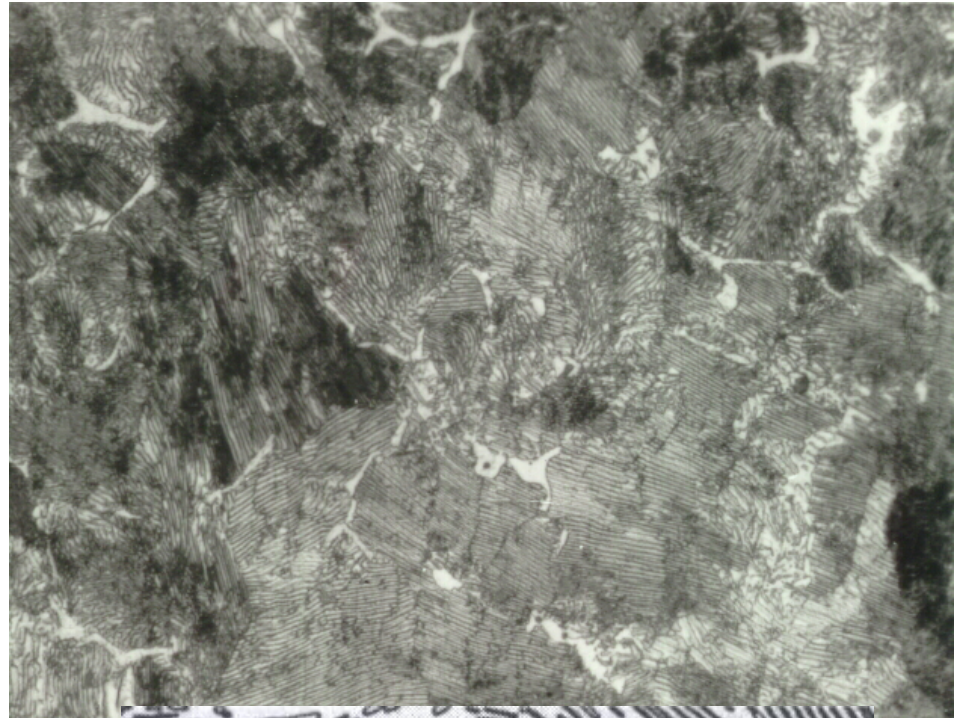
Perlit

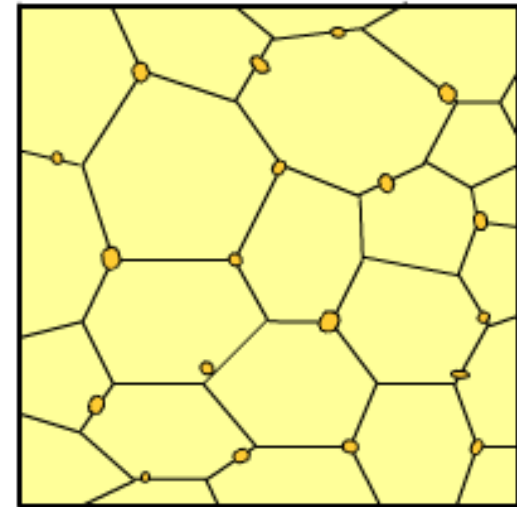
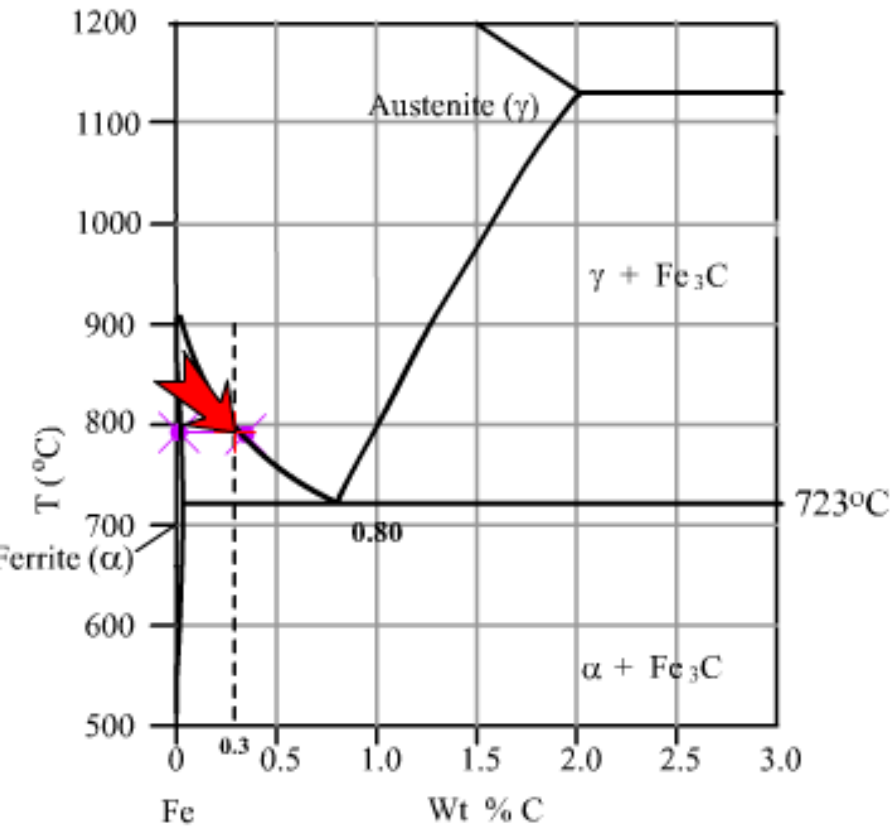
A keletkező perlit kétfázisú szövetelem, eutektoid

723 C°-on képződik

A maratott csiszolat gyöngyházfénnel csillog - PEARL

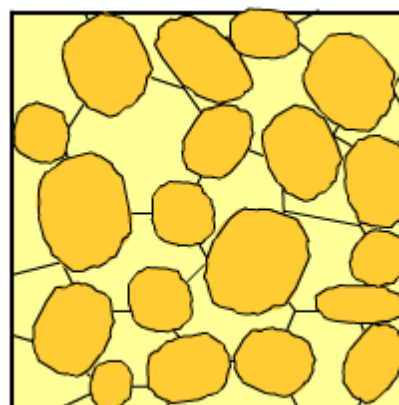
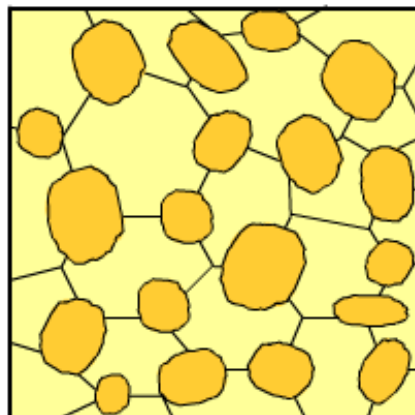
BACK TO START

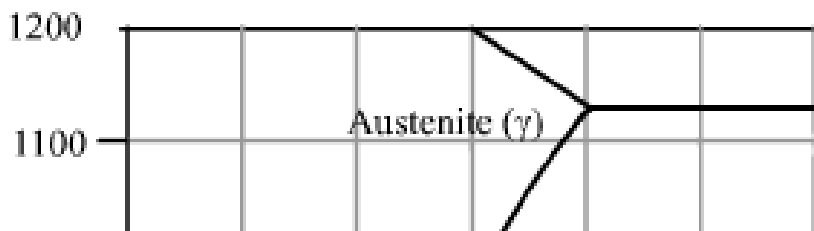
DECREASE TEMPERATURE

Austenite =

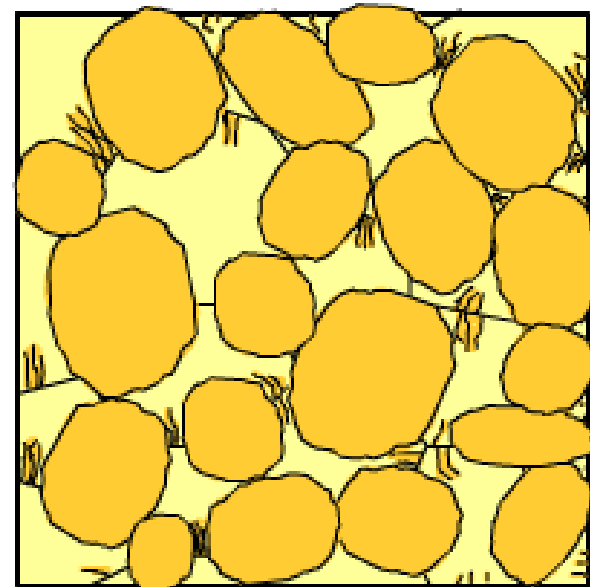
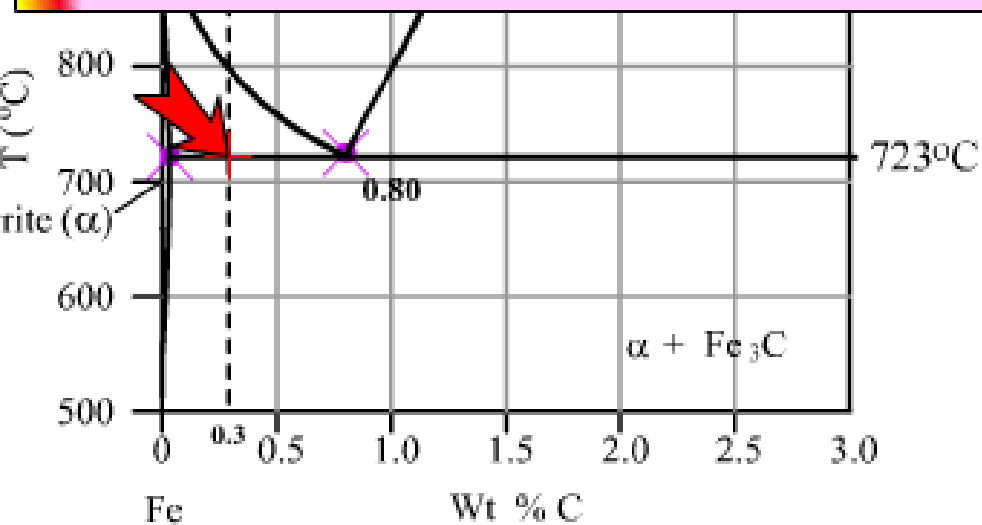
Fe_3C = Ferrite =

Eutectoid point - here, the three phases are in equilibrium. The compositions of the two new phases are given by the ends of the line through the eutectoid point.

BACK TO START

DECREASE TEMPERATURE

Austenite =

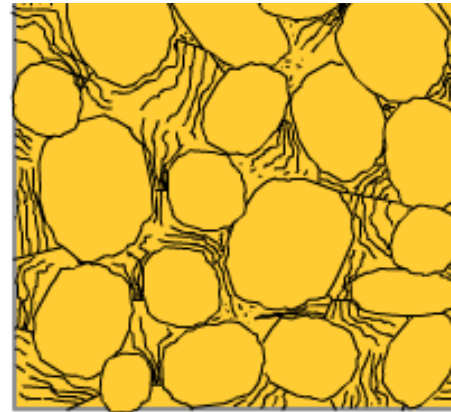
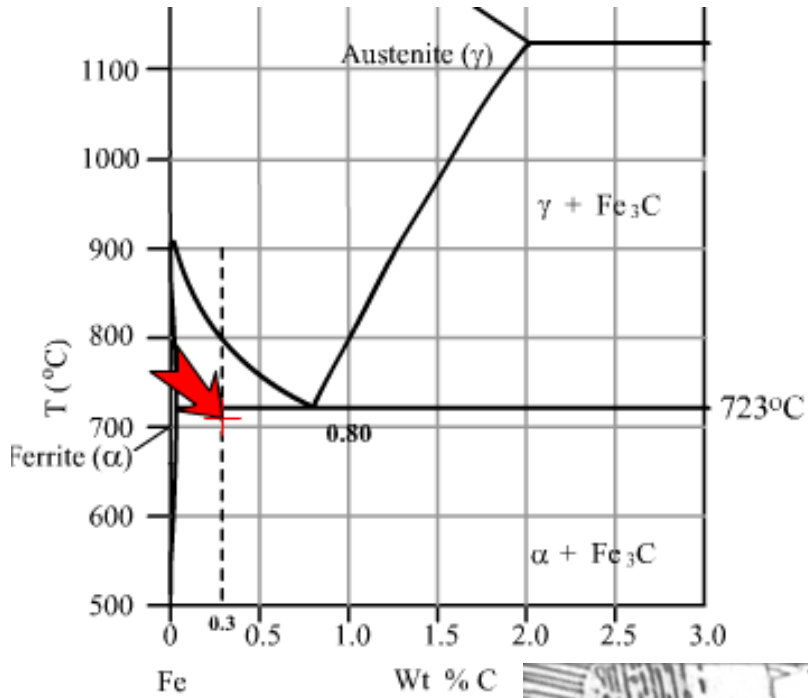

Fe_3C =

Ferrite =

⬆ BACK TO START

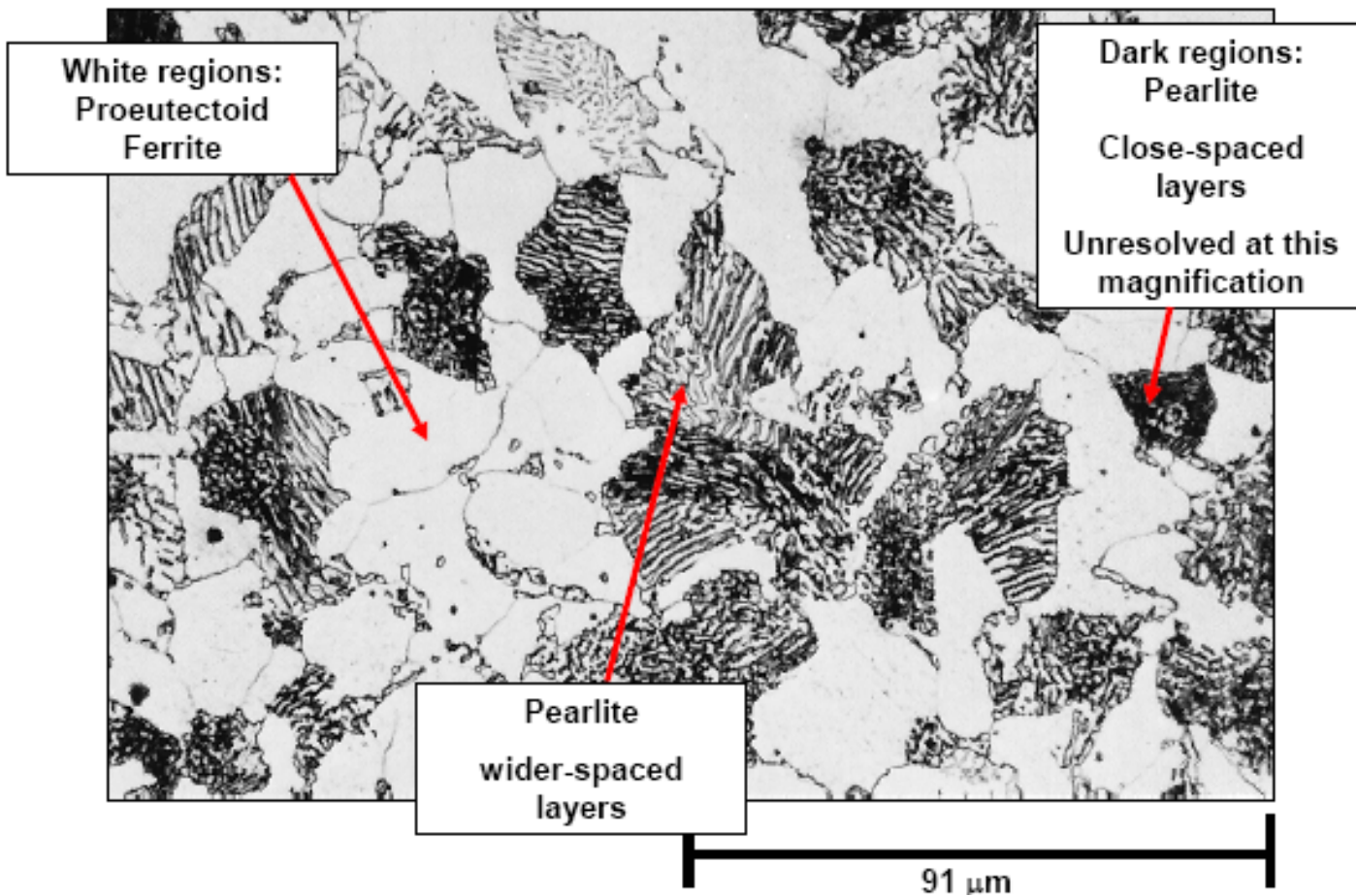
⬇ DECREASE TEMPERATURE

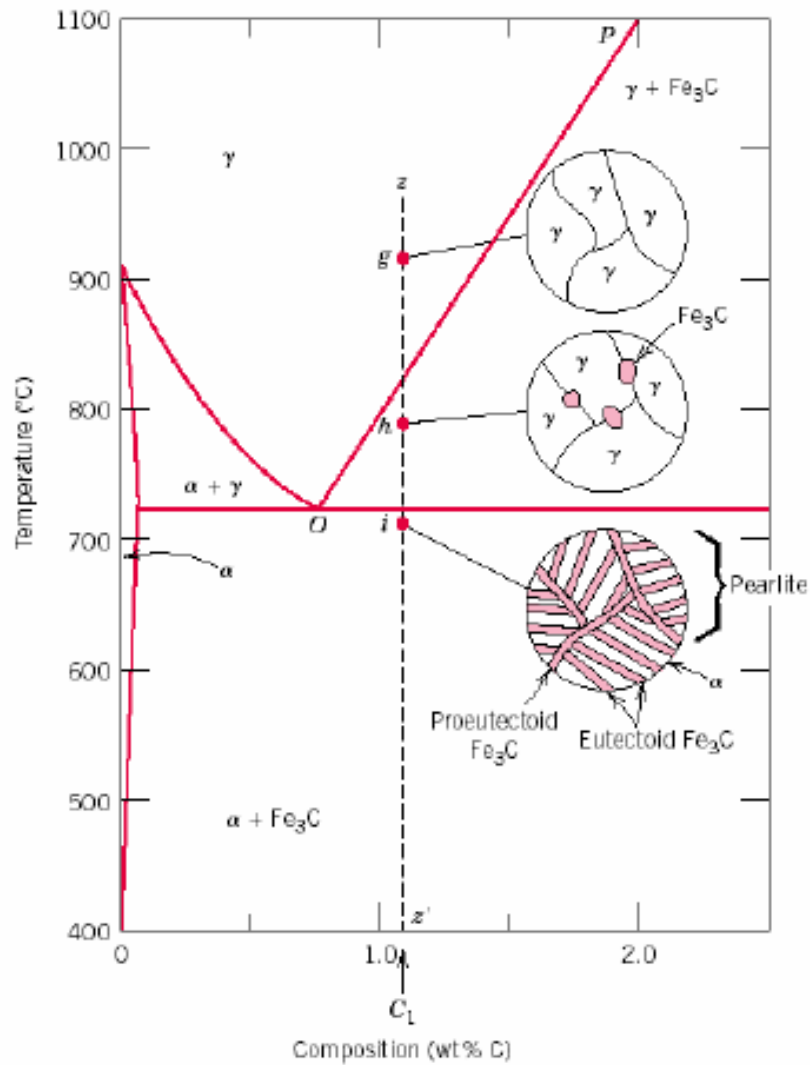
Austenite =

Fe_3C = Ferrite =

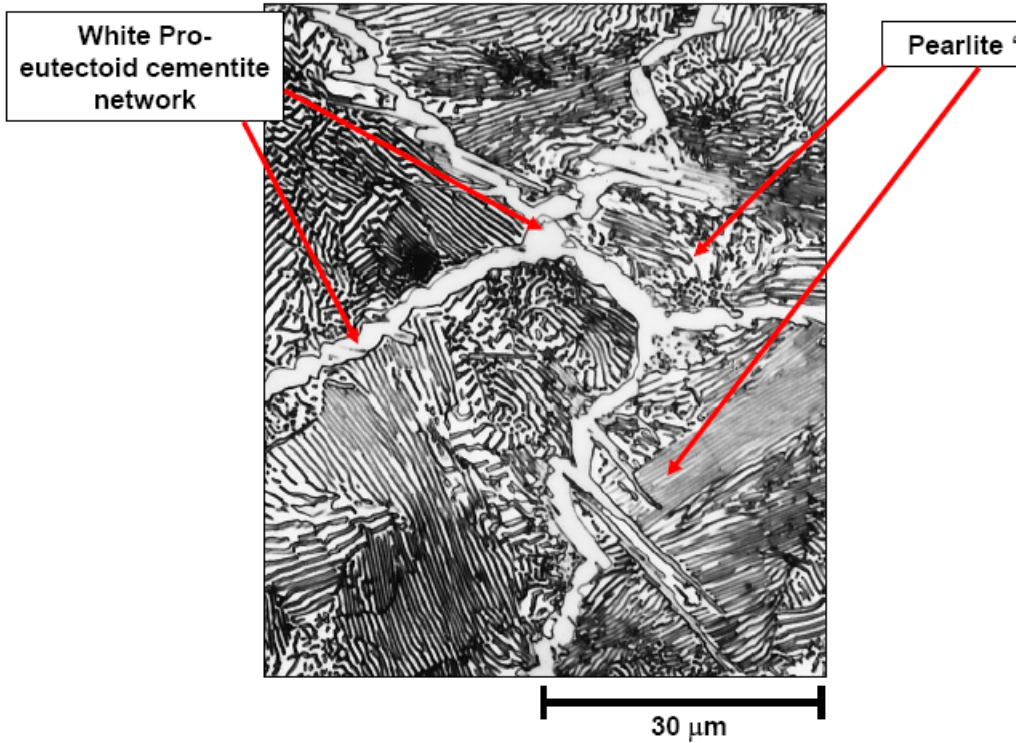

Hypo-eutectoid Composition (0.38 wt% C)

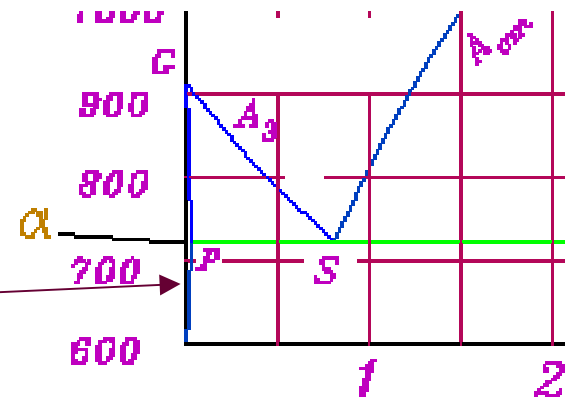
Hyper-eutectoid Composition (1.40 wt% C)

Fe-Fe₃C egyensúlyi diagram

Szilárd állapotban végbemenő átalakulások

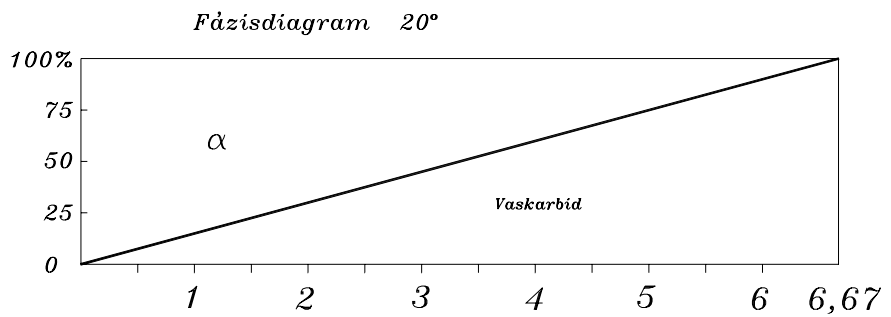
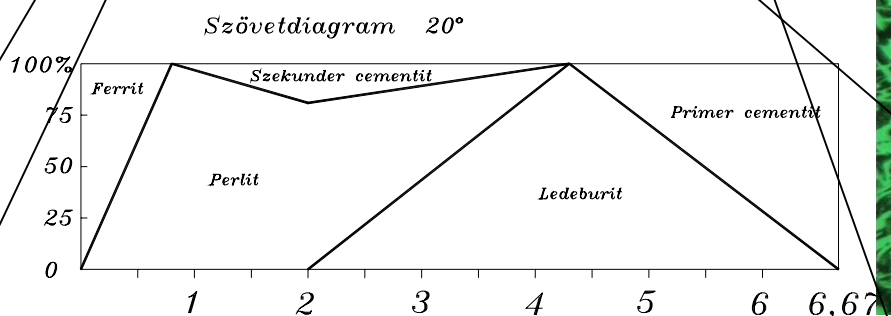
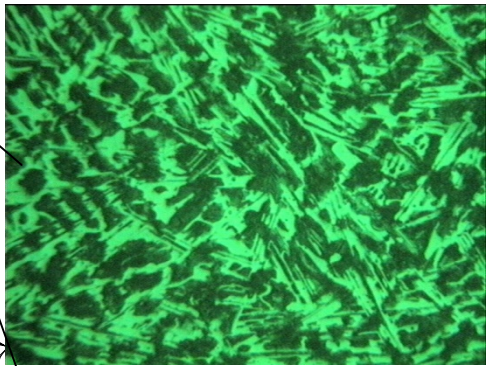
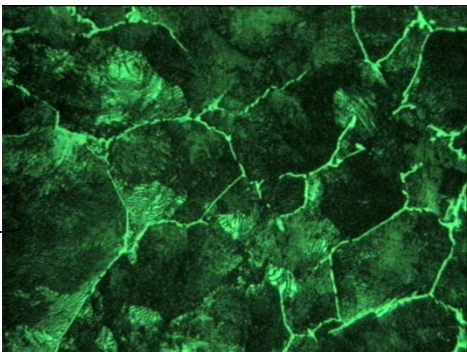
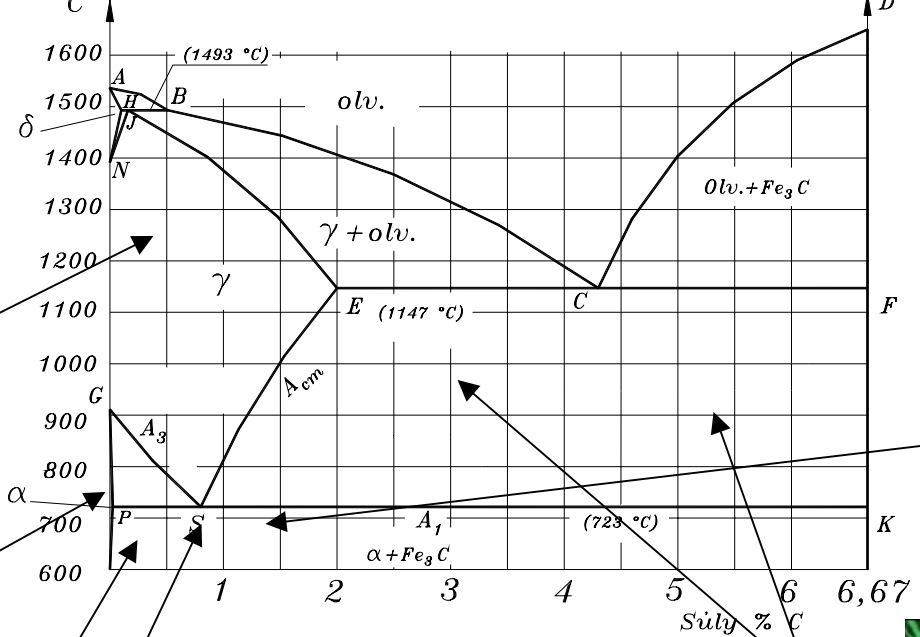
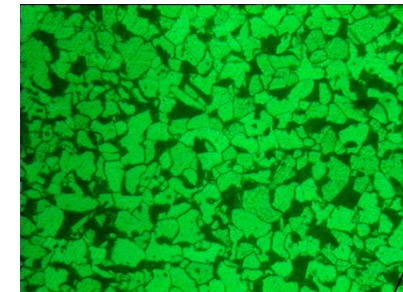
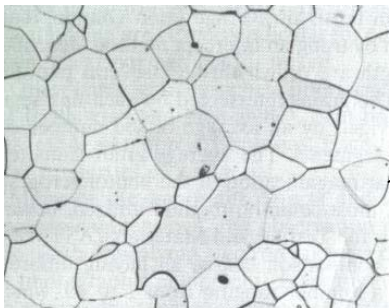
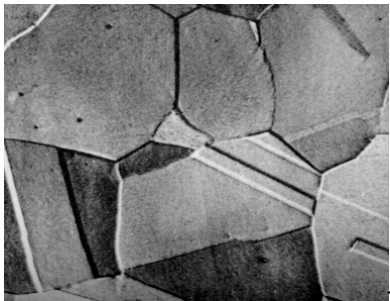
Az allotróp átalakulással képződő t.k.k. rácsú α szilárd oldat is korlátozottan oldja a kARBONT. A korlátozott oldékonyság vonala a PQ, ami az oldhatatlanná váló C-nak Fe₃C_{III} formában való kiválását mutatja. A Fe₃C_{III} olyan kis mennyiségű, hogy általában elhanyagoljuk.

A vasötvözeteket a diagram alapján csoportosíthatjuk

2,06% karbon tartalomig acélokról, az annál nagyobb karbon tartalom esetén nyersvasakról, vagy öntöttvasakról beszélünk.

Az ötvözeteket tovább az eutektikus és az eutektoidos ponthoz képesti helyzetük szerint osztályozzuk. A $C < 0,8$ %-nál acélok hipoeutektoidos, ha $C > 0,8$ %g hipereutektoidos acélok, $C < 4,3$ %-nál öntöttvasakat hipoeutektikus, a $C > 4,3$ % hipereutektikus öntöttvasaknak

Az acélok

2,06% karbon tartalomig acélok
Szobahőmérsékleten ferrit és perlit
szövetelemekből állanak

A C tartalom hatása

0,15 % C

Szövetszerkezet:

ferrit + perlit

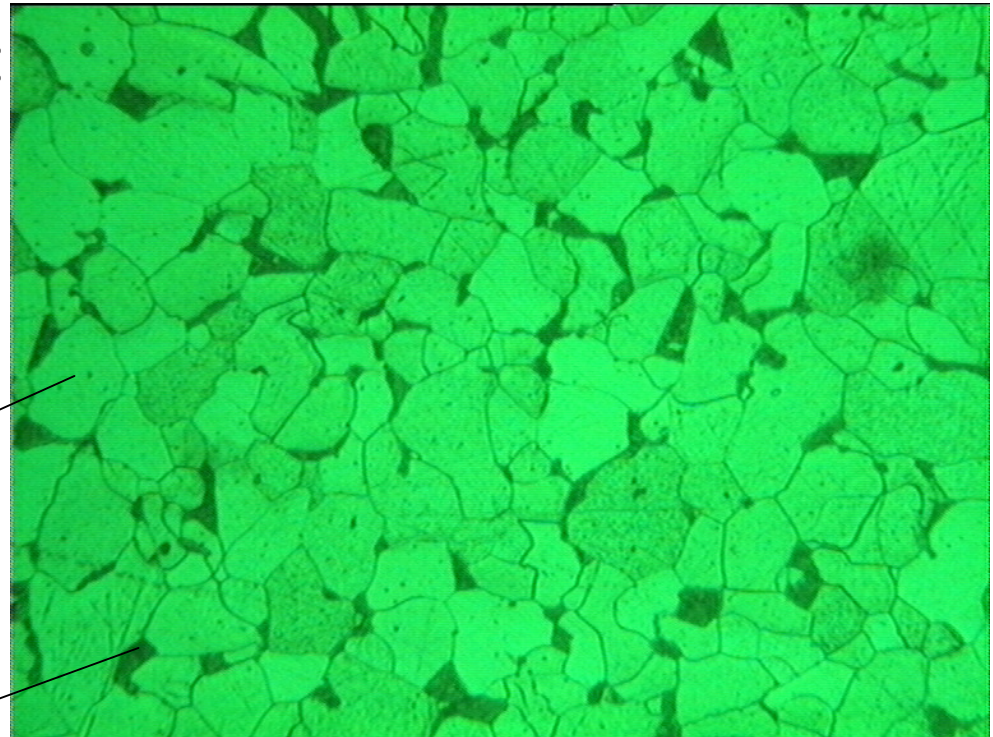
N 200x

Marószer: nitál

(alkoholos salétromsav)

ferrit

perlit

Lágy, szívós, jól alakítható, kis mértékben terhelhető

A C tartalom hatása

0,25 % C

Szövetszerkezet:

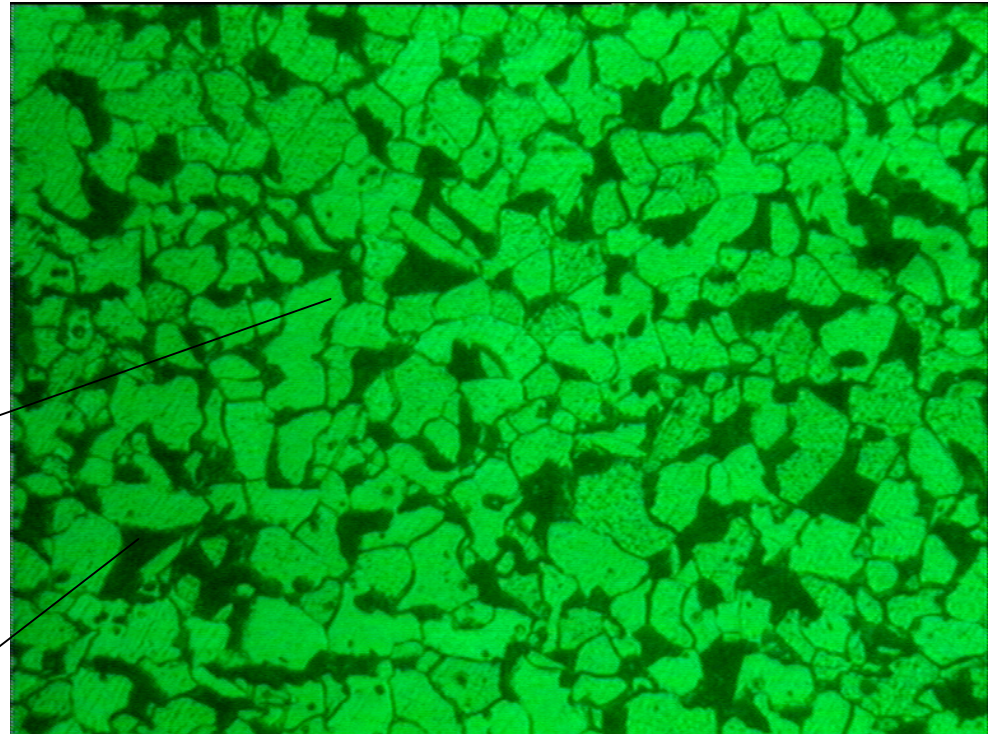
ferrit + perlit

N 200x

Marószer: nitál

ferrit

perlit

Keménység nő, terhelhetőség nő,
alakíthatóság csökken

A C tartalom hatása

0,35 % C

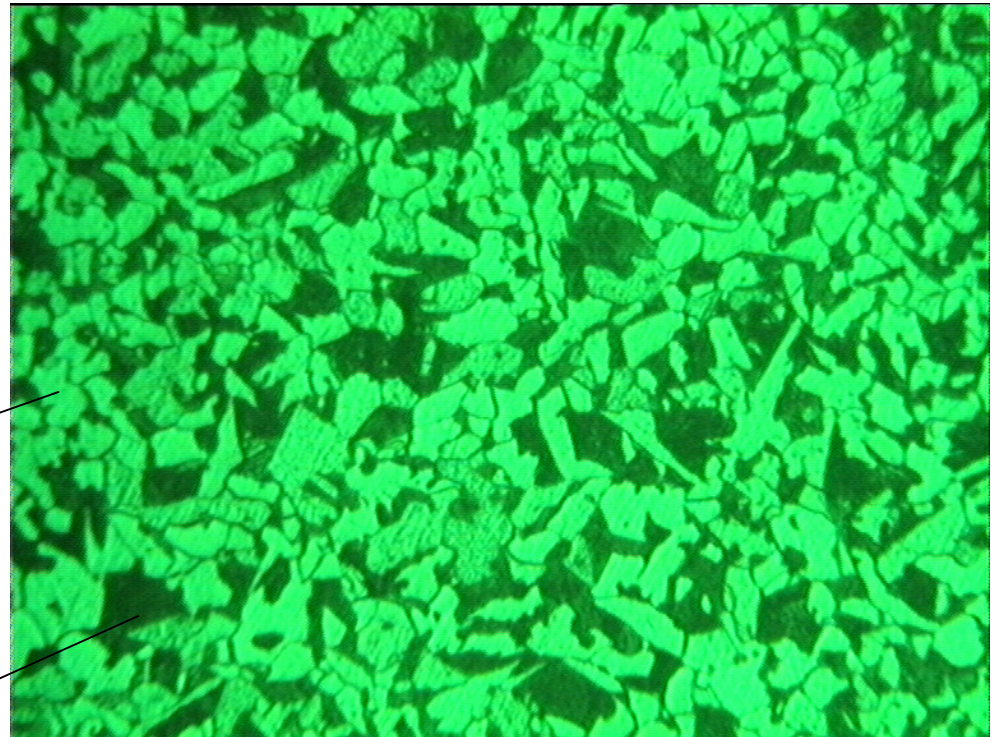
Szövetszerkezet:

ferrit + perlit

N 200x

ferrit

perlit

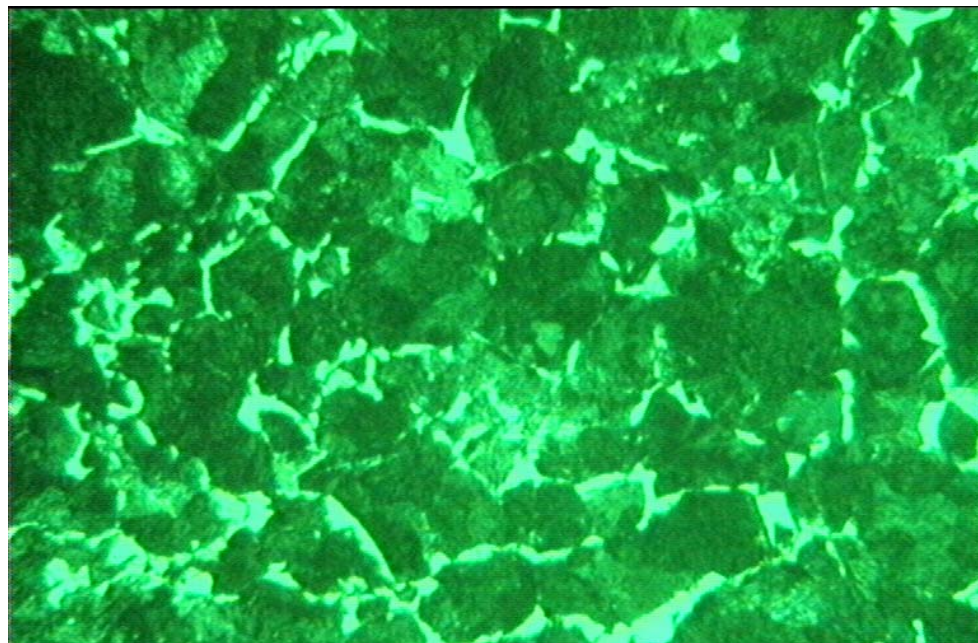
A C tartalom hatása

0,45 % C

Szövetszerkezet:

ferrit + perlit

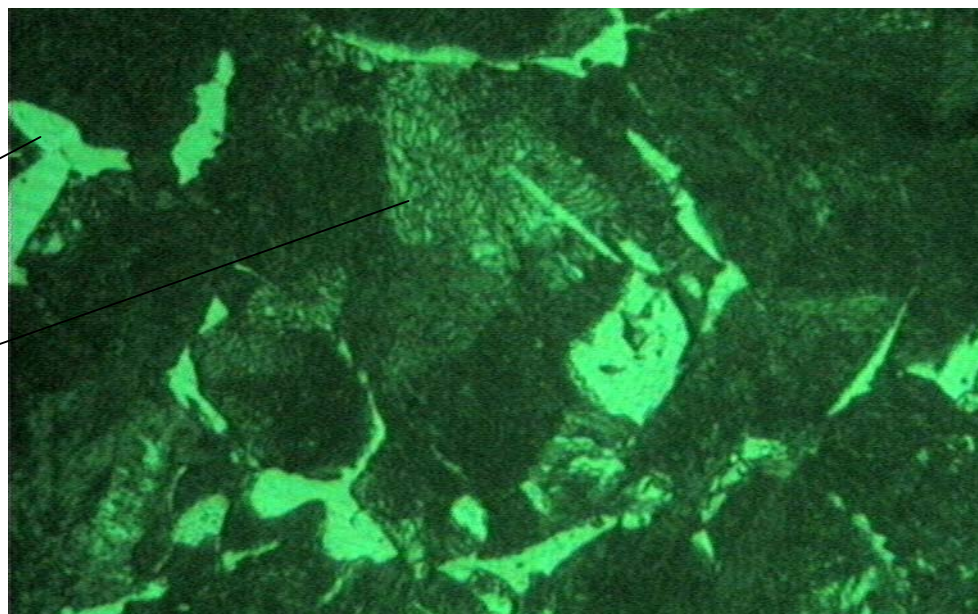
N 200x

N 500x

ferrit

perlit

Lemezes szerkezet

A C

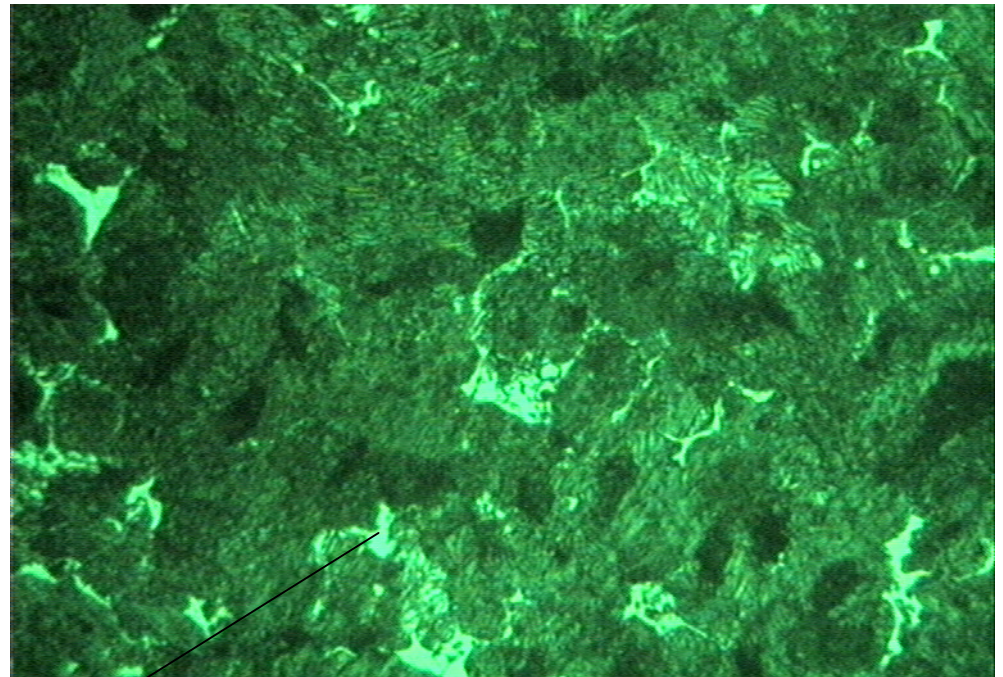
tartalom hatása

0,60 % C

Szövetszerkezet:

ferrit + perlit

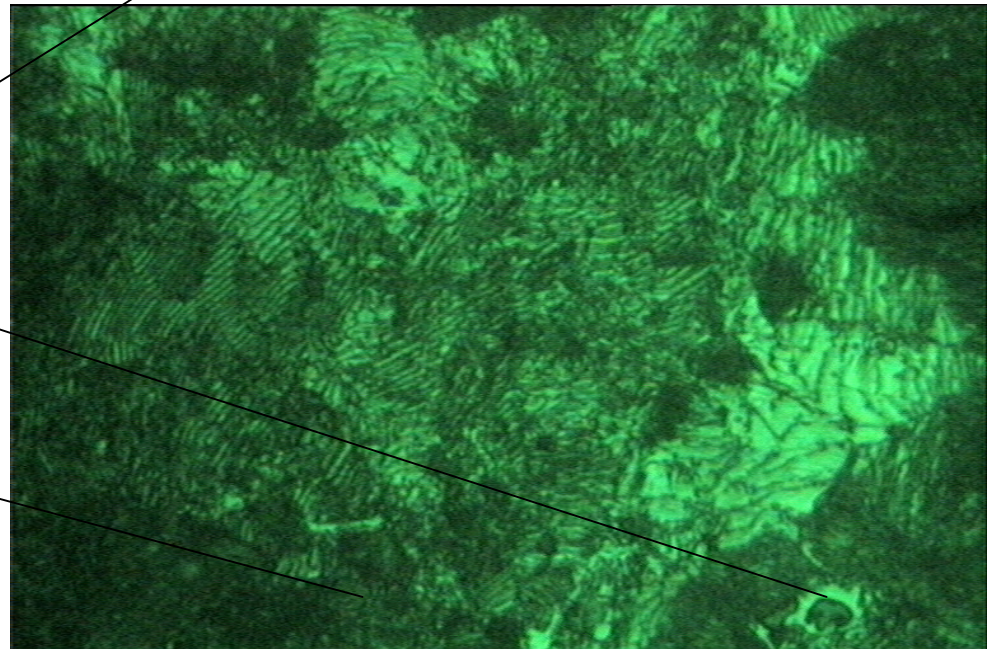
N 200x

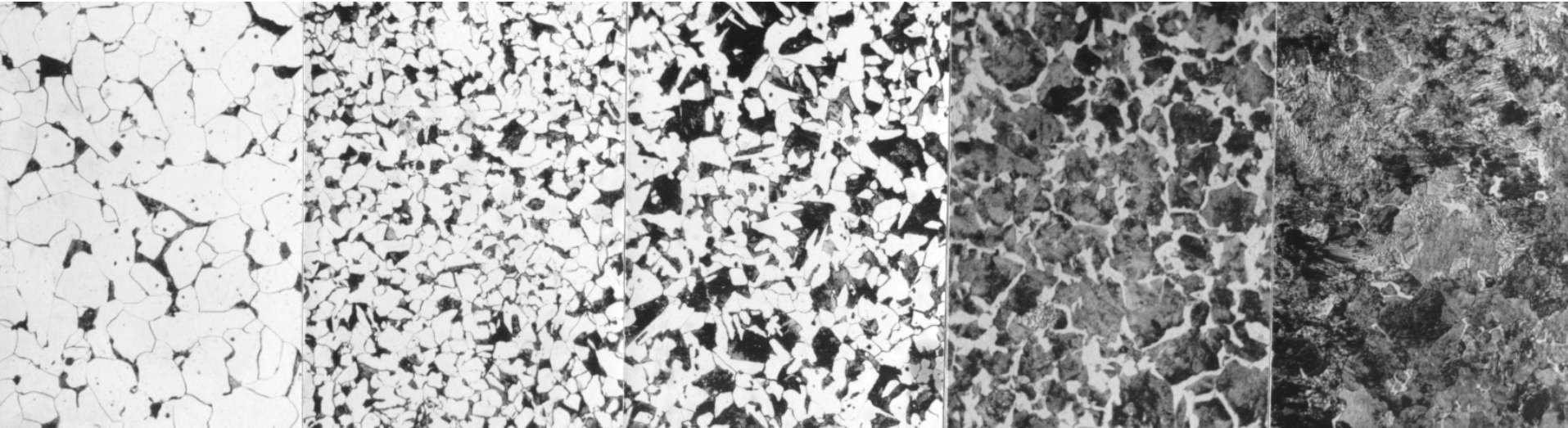
N 500x

ferrit

perlit

A C tartalom hatása a szövegszerkezetre

A C tartalom növekedésével csökken a ferrit és nő a perlit mennyisége, ami a szilárdság, a keménység növekedését, az alakváltozókéesség csökkenését eredményezi

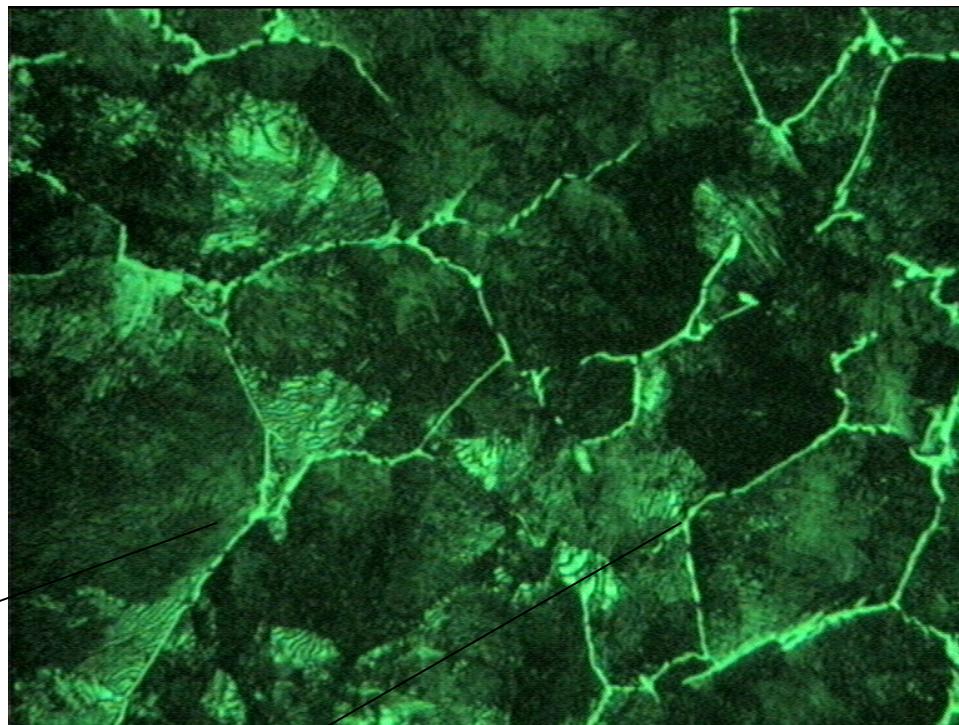
Hipereutektoidos acél C $\approx 1,3$ %

Szerszámacélok (pl. fogaskerék)

Szövetszerkezet
perlit+ szekunder
cementit

N 250 x

Marószer: Nitál

perlit

Szekunder cementit
(hálós)

Fe- Fe₃C rendszer

Öntöttvasak

- A karbidos rendszer szerint kristályosodó öntöttvasakat **önálló szerkezeti anyagként nem használják**, mivel nagyon kemények, nem alakíthatóak, a megmunkálásuk is nehézségeket okoz
- A karbidos rendszer szerinti kristályosodás elsősorban azokra az ötvözetekre jellemző, amelyeket a továbbiakban az acélgyártás alapanyagaként használnak.

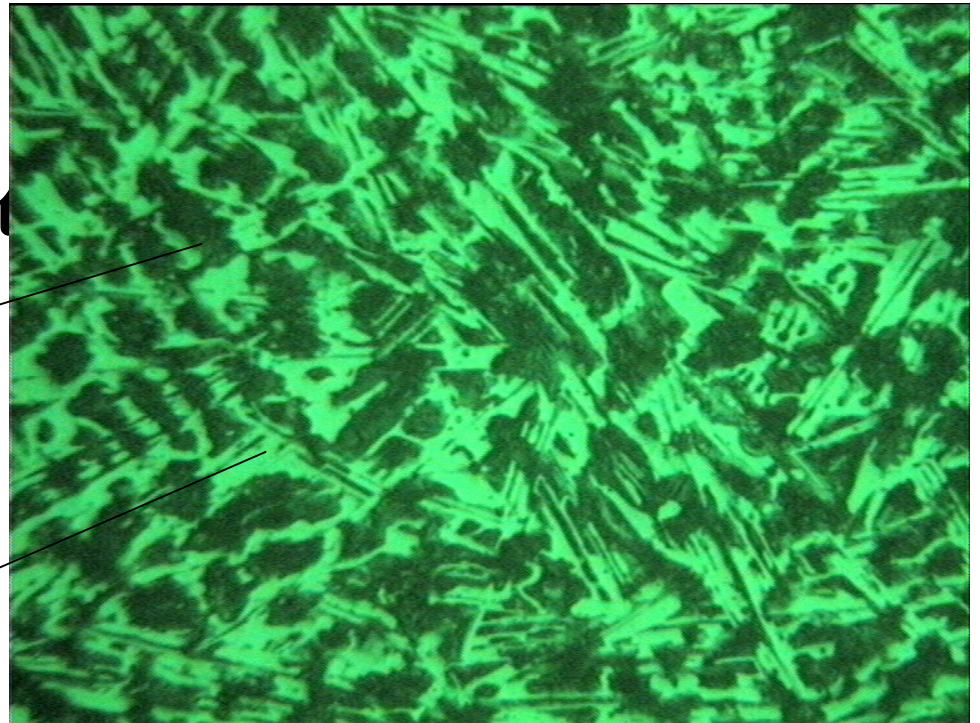

Hipoeutektikus öntöttvas

Szövetszerkezet:
perlit + ledeburit +
szekunder cementit

perlit

ledeburit

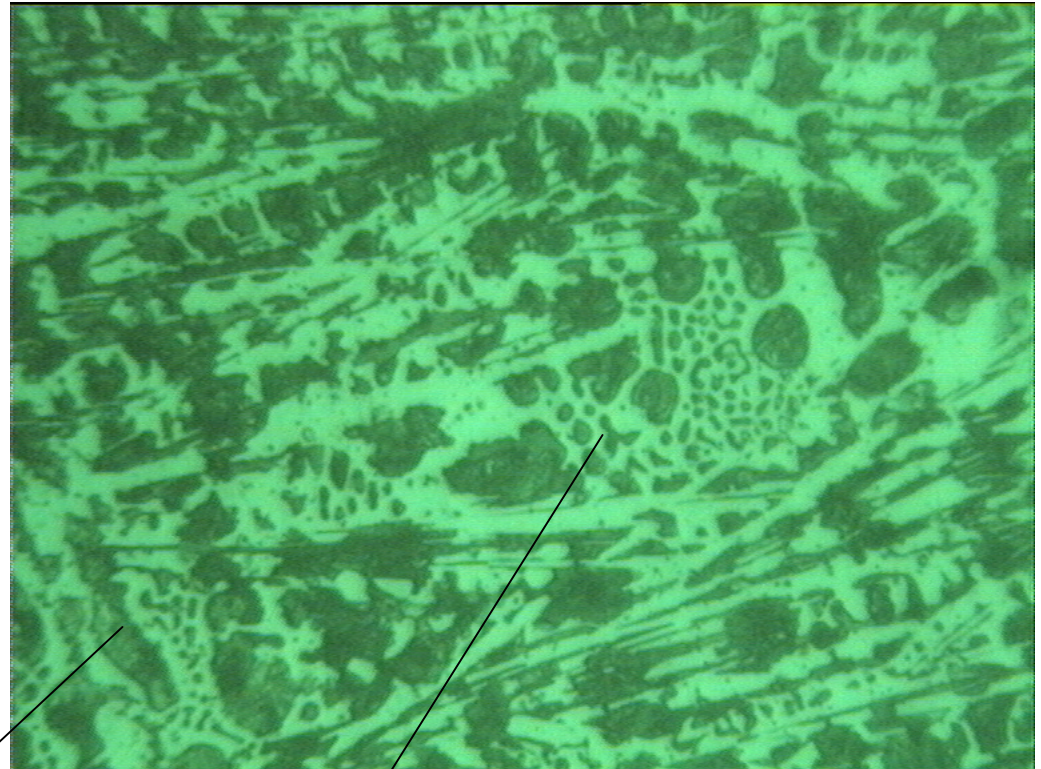

Ledeburit

**1147 C°-on képződik
4,3 %C olvadékból.**

**Fázisai : ausztenit és
vaskarbid. Az ausztenit
szekunder cemenetit
kiválás után perlitté
alakul**

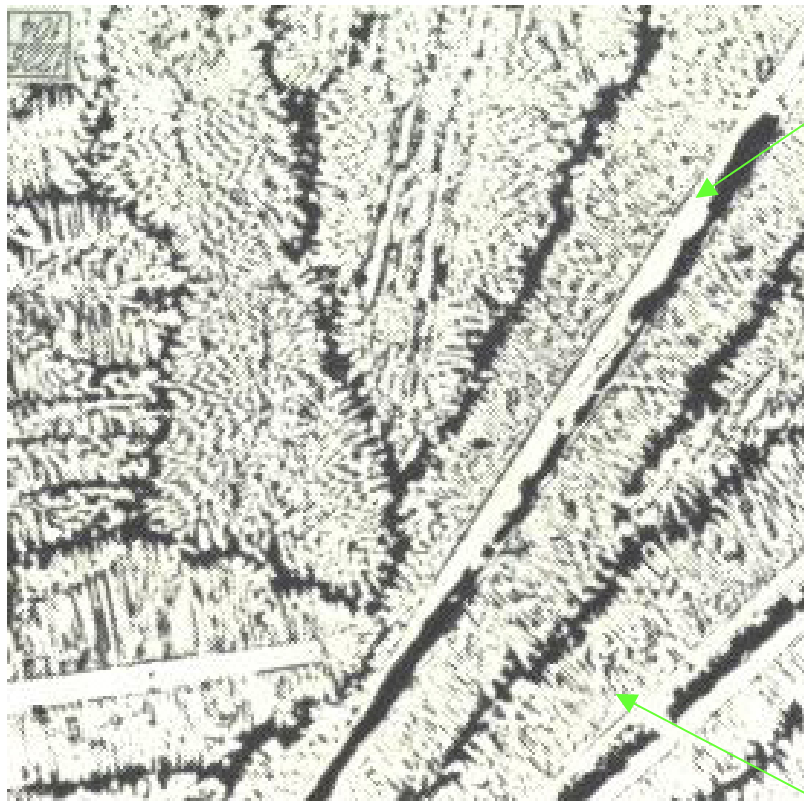
**Kemény, rideg,
kopásálló**

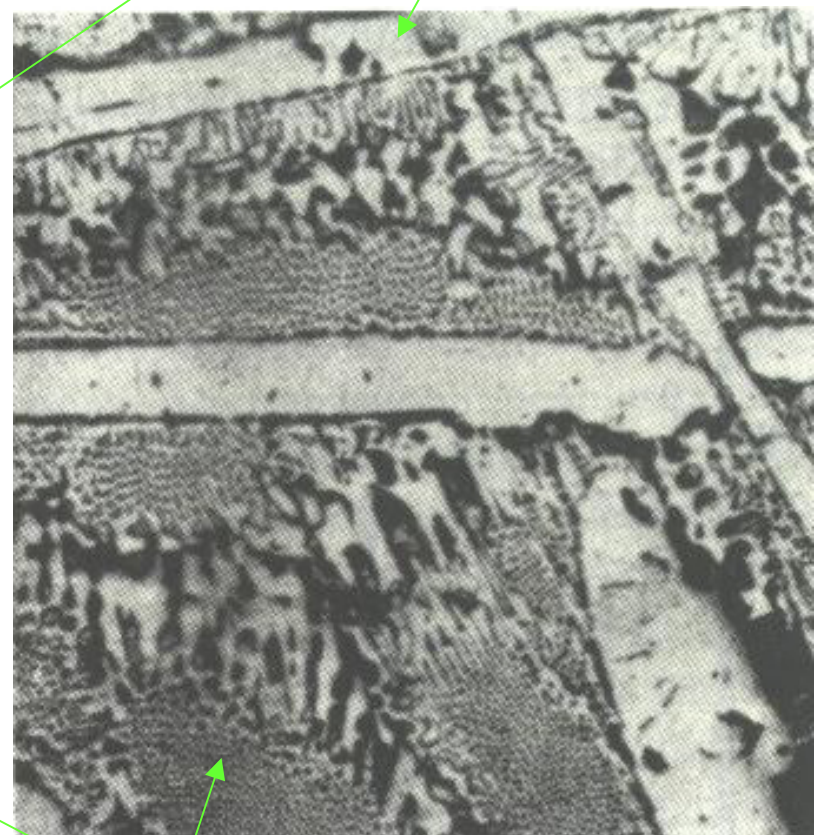
Az ausztenitből
képződött perlit

vaskarbid

Hipereutektikus öntöttvas

N 50 x

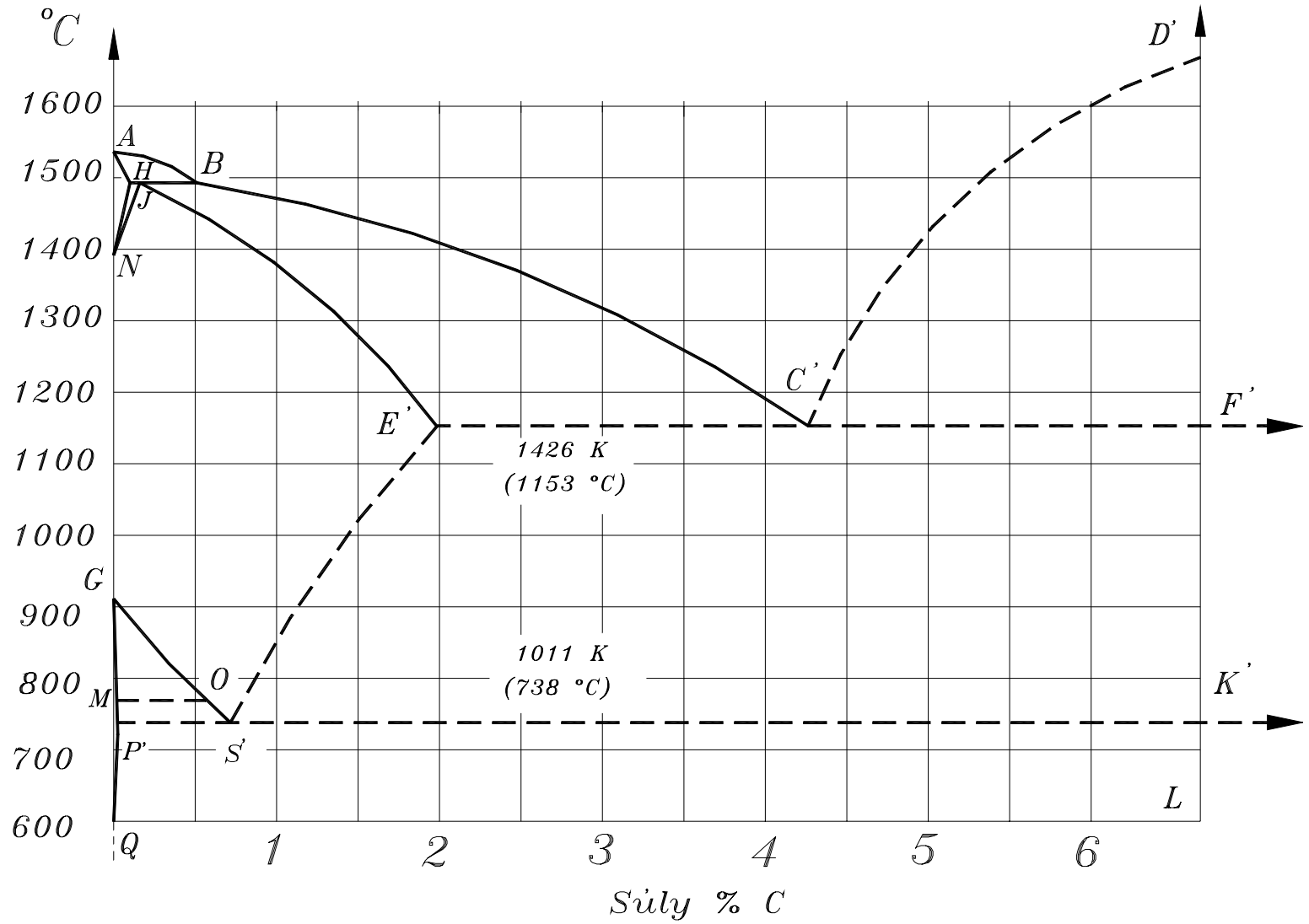

N 300x

ledeburit

Primer cementit

Vas - Grafit diagram

Grafitos vagy stabil rendszer

A grafitos vagy stabil rendszer egyensúlyi diagramjának alakja a karbidos rendszer diagramjához nagyon hasonlít, sőt a két diagram vonalainak jelentős része pontosan egybeesik. Azok a vonalak ugyanis, amelyek a vas módosulatainak és azok szilárd oldatainak képződésére vonatkoznak az ikerdiagram mindkét tagjában közösek. Különböző helyzetűek azok a vonalak, amelyek a cementitnek vagy a karbidos szövetelemeknek, lédeburitnak vagy perlitnek a képződésére vonatkoznak.

Grafitos vagy stabil rendszer

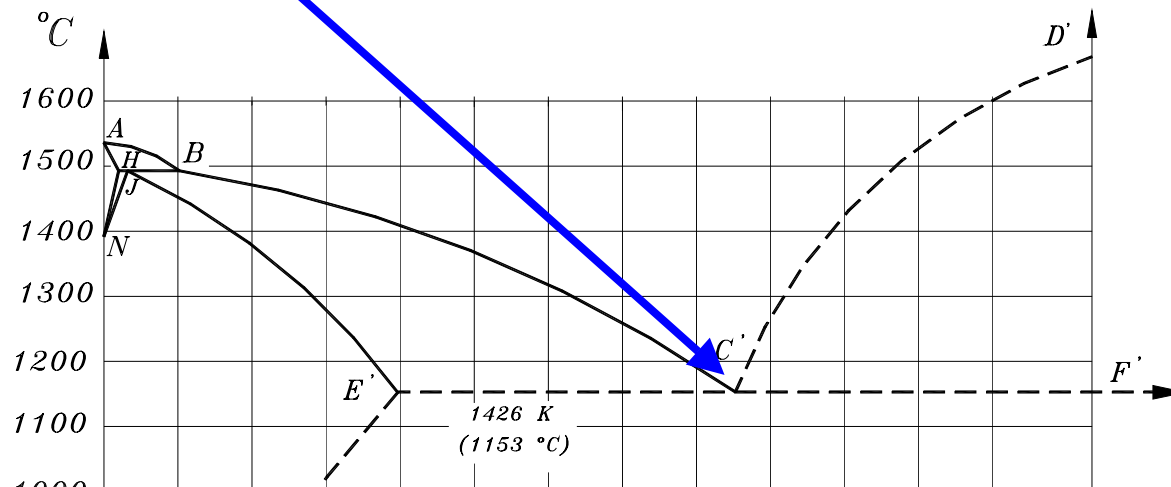
Fontos megjegyezni, hogy itt a 6,67 % C tartalmú Fe_3C nem létezik, a diagram a 100 % C-ig tart. A grafitos rendszer fázisaira vonatkozó pontokat ' -vel jelöljük.

A pontok magasabb hőmérsékleteken vannak, ezért a hozzájuk tartozó C tartalom kisebb.

Vas - grafit egyensúlyi diagram

Eutektikum kristályosodása 1

A grafitos rendszer szerint a γ ausztenit kristályosodásának kezdetét jelentő BC' likvidusz és a grafit kristályosodásának kezdetét jelentő C'D' likvidusz a C' pontban metszi egymást. Ez a grafitos rendszer eutektikus pontja. Hőmérséklete 1153 C°.

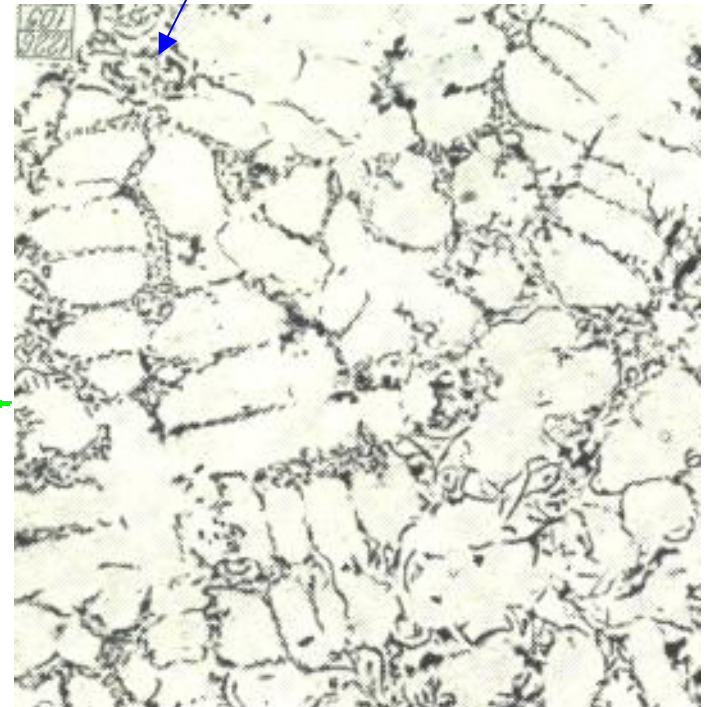
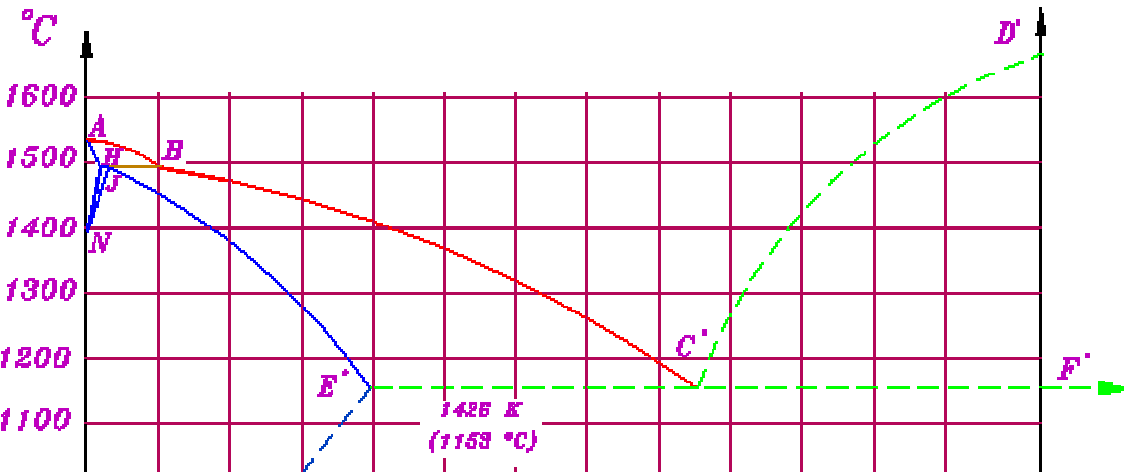
Vas - grafit egyensúlyi diagram

Eutektikum kristályosodása 2

Az eutektikus reakció 1153 C°-on:

A szövetelem neve **grafitos eutektikum**

Vas - grafit egyensúlyi diagram

Eutektoidos folyamat

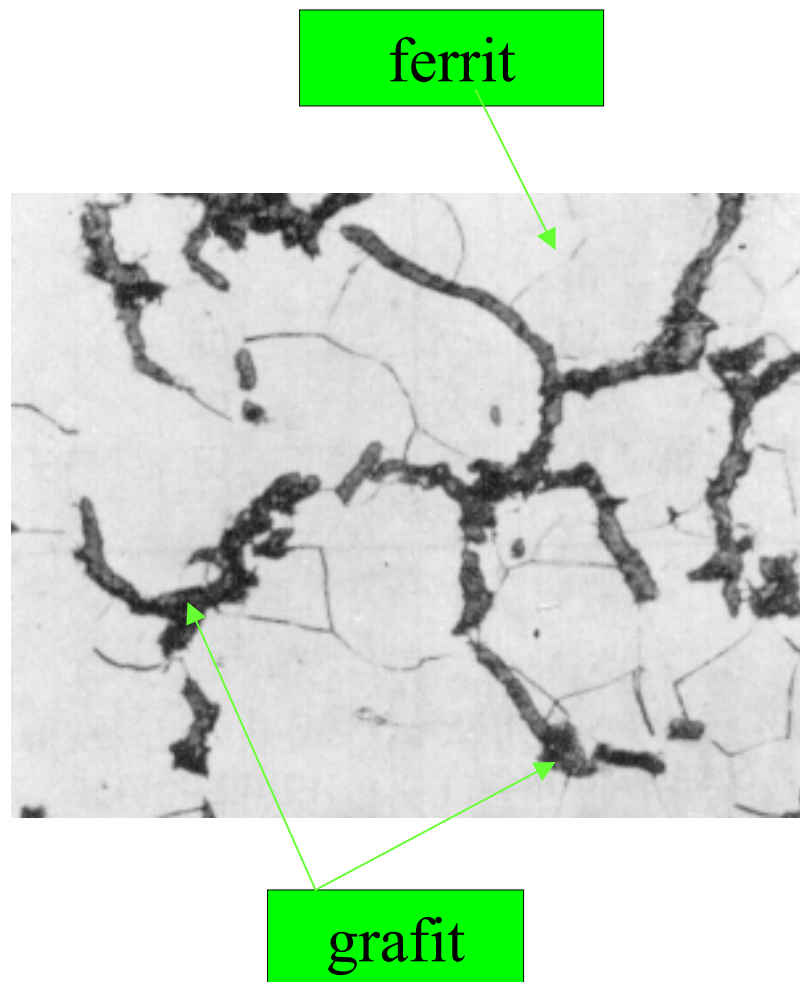
Az ausztenit átalakulása a grafitos rendszer szerint is végbemegy , mégpedig 738 C°-on a P'S'K' vonalon.

Ez a grafitos eutektoid

Hipoeutektikus öntöttvas

**A hipoeutektoidos
öntöttvasak
szövetszerkezete
szobahőmérsékleten
grafitos eutektikum,
szekunder grafit és
grafitos eutektoid.
Mikroszkópon
megfigyelve csak
grafitot és ferritet
látunk**

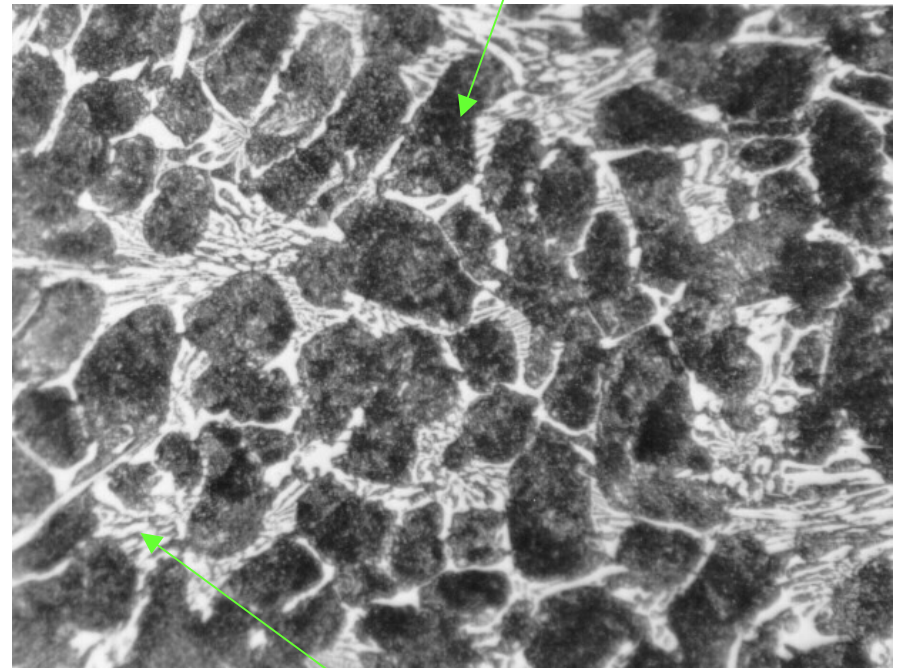
Gyakorlati öntöttvasak

A gyakorlati öntöttvasak mindig tartalmazznak 1,5-2 % szilíciumot.

- **Ha a lehűlési sebesség túl nagy (vékony az öntvény fala)**
- **vagy túl kevés a Si az öntvény „kiféredik”**

Grafitos rendszer 2

Kisebb Si, vagy gyorsabb hűtés esetén az ötvözet a karbidos rendszer szerint kristályosodik és kemény, rideg lesz

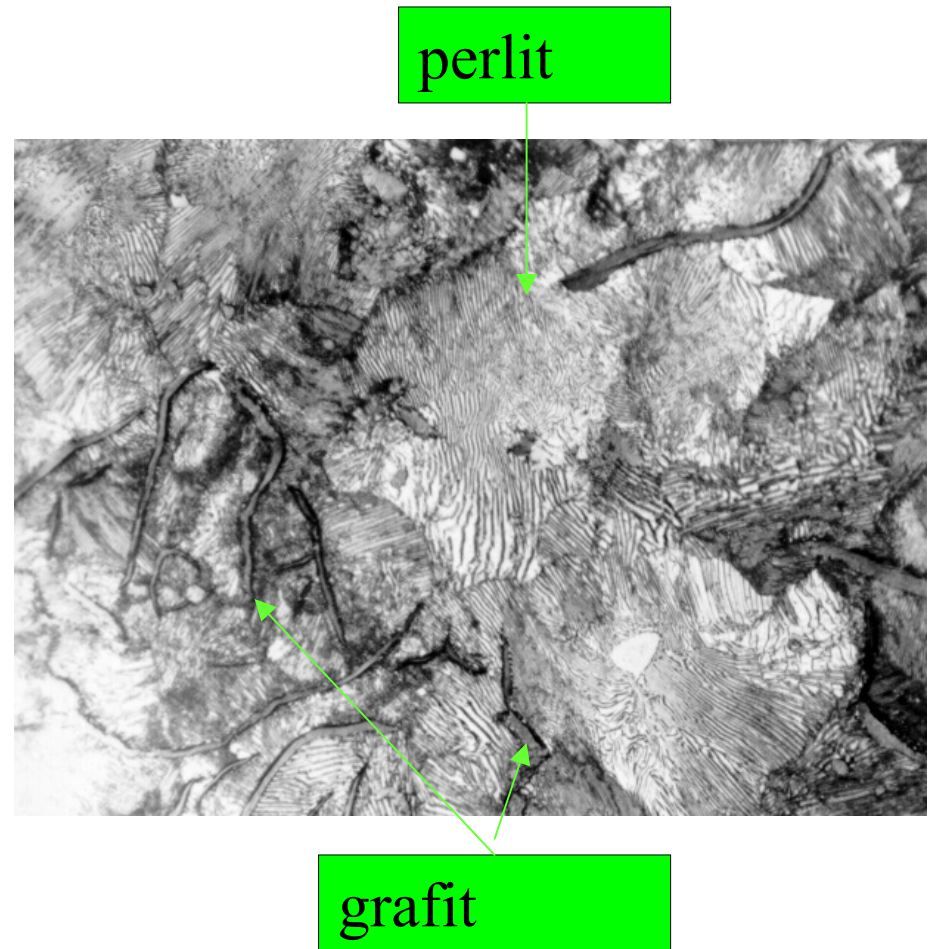

perlit

ledeburit

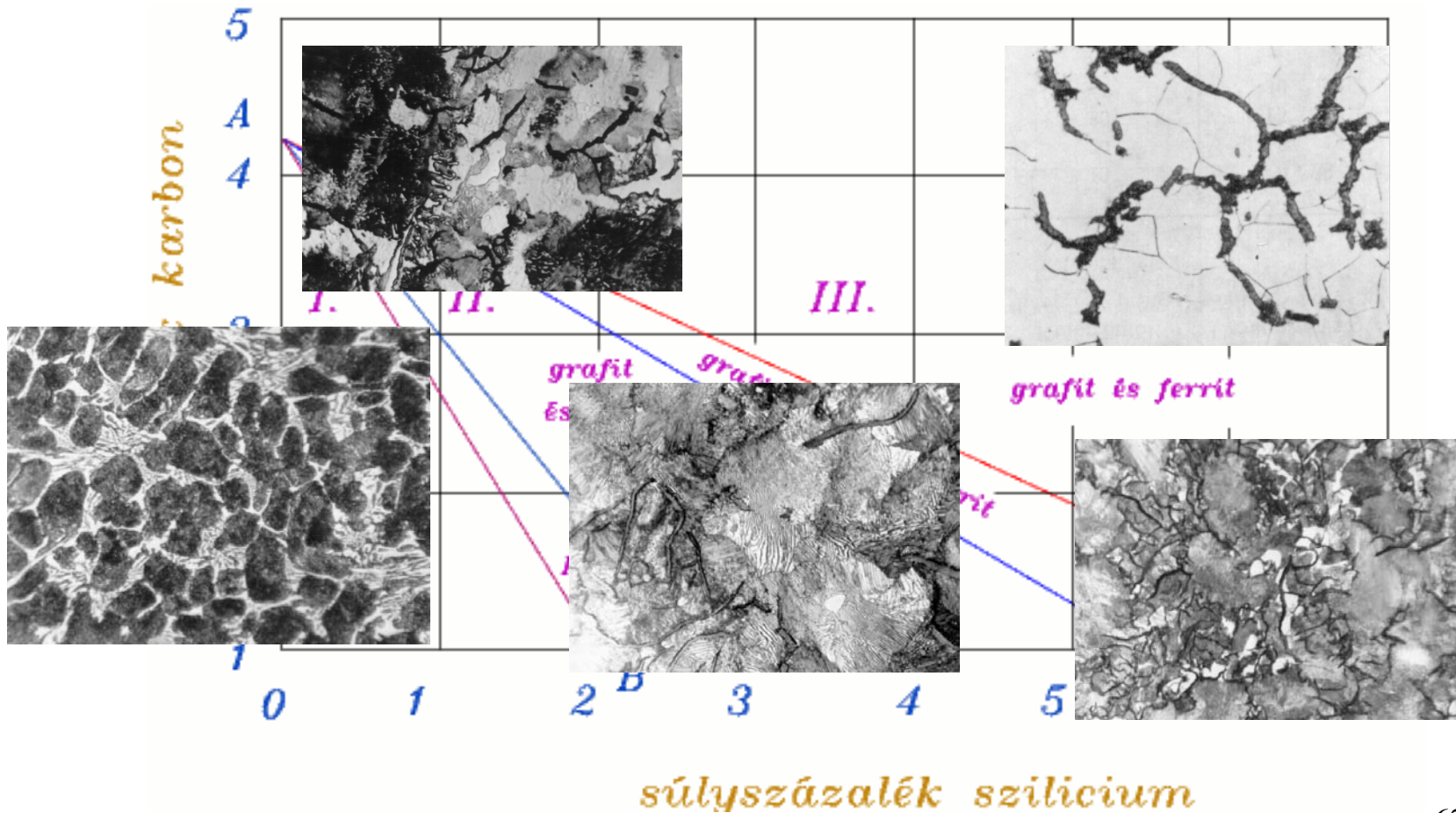
Grafitos rendszer 3

Gyakori az, hogy az ötvözet a grafitos rendszer szerint kristályosodik, de a karbidos rendszer szerint alakul át, így szövetszerkezete szobahőmérsékleten grafit és perlit

Öntöttvas diagramok

Maurer diagram

Öntöttvas diagramok

Greiner - Klingenstein diagram

